

VARHAISKASVATUKSEN JA PERUSOPETUKSEN OPAS

Demokratiakasvatusta pienestä pitäen (3–10-vuotiaat)

Pääkirjoittajat

Claudia Neves

Monika Pažur

Muut kirjoittajat

Marta Abelha

Pedro Abrantes

Ana Patrícia Almeida

Juliana Oliveira

Toimittajat

Joanne Barber

Pauliina Jääskeläinen

Pilvikki Lantela

Philippa Mulbery

Sandra Wallenius-Korkalo

Tutkijat

Marta Abelha

Pedro Abrantes

Katarina Aladrović Slovaček

Ana Patrícia Almeida

Vlatka Domović

Maja Drvodelić

Claudia Neves

Juliana Oliveira

Monika Pažur

Rahoitus

Tämä hanke on saanut rahoitusta Euroopan unionin Horizon Europe -tutkimus- ja innovaatio-ohjelmasta (Grant Agreement No.101094052) sekä UK Research and Innovation (UKRI) -rahoituksesta (Reference Number:10063654).

Vastuuvapauslauseke

Hanketta on rahoittanut Euroopan unioni. Esitetyt näkemykset ja mielipiteet ovat dokumentin laatijoiden omia eivätkä välttämättä vastaa Euroopan unionin tai toimeenpanoviraston näkemyksiä ja mielipiteitä. Euroopan unionia tai tuen myöntäviä viranomaisia ei voida pitää vastuussa niistä.

Julkaisun nimi ja lisenssi

Demokratiakasvatusta pienestä pitäen (3–10-vuotiaat): Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen opas.

© 2026 AECED Consortium: (University of Lapland — Finland, University of Hertfordshire — UK, Marburg University — Germany, Universidade Aberta — Portugal, Riga Technical University — Latvia, University of Zagreb — Croatia).

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Attribution 4.0 International -lisenssillä (CC BY 4.0). Lisenssin voi lukea osoitteessa <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Saavutettavuus ja ääneenlukutyökalujen käyttö

Tämä asiakirja on suunniteltu tukemaan käyttöä ääneenlukutyökalujen ja avustavan teknologian kanssa. Tekstillä on selkeä, numeroitu rakenne, ja se on esitetty loogisessa lukujärjestyksessä. Näin tuetaan näytönlukuohjelman käyttöä. Kuvat ja kaaviot sisältävät alt-tekstin silloin, kun niillä on merkitystä sisällön ymmärtämiselle.

Tähän dokumenttiin voidaan viitata seuraavasti:

AECED-konsortio (2026). Demokratiakasvatusta pienestä pitäen (3–10-vuotiaat): Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen opas. DOI: 10.5281/zenodo.19220390.

KIITOKSET

Tämä opas on kehitetty osana AECED-hanketta (Transforming Education for Democracy through Aesthetic and Embodied Learning for Democracy, Responsive Pedagogies and Democracy-as-becoming).

Kiitämme:

- Kaikkia AECED-toimintaan eri koulutusvaiheissa osallistuneita: oppijoita, opettajia, fasilitaattoreita, koulujen ja oppilaitosten henkilöstöä sekä perheitä ja yhteisökumppaneita.
- Kroatian, Latvian, Portugalin, Saksan, Suomen ja UK:n kansallisia tiimejä tutkimukseen perustuvasta näytöstä, joka on suoraan vaikuttanut tässä oppaassa esitettyihin toimintatapoihin ja käytäntöihin.
- AECED-konsortion jäseniä heidän työstään pedagogisen viitekehyksen kehittämisessä, kansallisten osatutkimusten vertailussa ja synteesisissä sekä muiden resurssien tuottamisessa.
- Arvioijia, joilta saimme selkeyttä, käsitteellistä johdonmukaisuutta ja käytettävyyttä koskevaa palautetta.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto

2. AELD varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa

3. Demokraattiset arvot lasten kanssa

4. Demokraattiset periaatteet varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa

5. Demokratiataju

6. Responsiivinen pedagogiikka

7. Hyväksyvä katse

8. AELD-ympäristöjen suunnittelu varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa

9. Demokratian kehekeytyminen arjen käytännöissä

10. Demokratiakasvattajan reflektio

11. Yhteenveto: Lapsuuden demokraattinen arki esteettisenä ja kehollisena käytäntönä

1 . JOHDANTO

Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen luokkahuoneet ovat ensimmäisiä yhteisiä tiloja, joissa lapset näkevät, mitä tarkoittaa elää, oppia ja osallistua toisten kanssa. Näissä ympäristöissä demokratiaa ei koeta virallisten instituutioiden tai menettelyjen kautta, vaan arkisissa kohtaamisissa: välineiden jakamisessa, tilasta neuvottelemisessa, vuorottelussa, tunteiden ilmaisemisessa, mahdollisuuksien kuvittelussa ja pienten konfliktien ratkaisemisessa. Nämä lyhyet ja arkiset hetket antavat lapsille mahdollisuuden kokea yhteenkuulumista, oikeudenmukaisuutta, toimijuutta ja huolenpitoa.

Demokratiaa edistävä esteettinen ja kehollinen oppiminen (Aesthetic and Embodied Learning for Democracy, AELD) perustuu tälle ymmärrykselle. Pienet lapset muodostavat merkityksiä kehon, aistien, tunteiden, eleiden ja mielikuvituksen kautta. Kun he liikkuvat, leikkivät, piirtävät, näyttelevät tai kertovat tarinoita, he paitsi oppivat erilaisia myös osallistuvat yhteisölliseen elämään. Lasten eleet, hiljaisuus, valinnat ja yhteistyö kertovat demokraattisen ymmärryksen kehittymisestä: miten kuunnella, miten ottaa muut mukaan, miten ilmaista tarpeita, miten neuvotella näkökulmista ja miten muokata yhteistä kokemusta.

Tästä syystä varhaislapsuus on otollinen hetki ihmiselämässä demokratialle, joka elää ja muovautuu arjessa. Lapset kokevat demokratian elettyinä ja kehollisena jo kauan ennen kuin he pystyvät pukemaan demokratiaa sanoiksi. AELDin kautta näistä varhaisista kohtaamisista voi muotoutua pohja demokratiatajulle - lapsen kehittyvälle kyvyille havaita oikeudenmukaisuutta tai ulkopuolelle jättämistä, reagoida toisten tunteisiin, arvioida asioita useista näkökulmista tai osallistua yhteisiin tekemisiin välittäen ja vastuullisesti.

Tämä opas auttaa demokratiakasvattajia luomaan ympäristöjä, joissa demokratiaa ei siirretä tulevaisuuteen vaan jossa sitä eletään nyt. Arkisten rutiinien ja harjoitusten sekä sensitiivisen vuorovaikutuksen avulla lapset oppivat osallistumaan yhteisön arvostettuina jäseninä. AELD ei tarkoita uusia oppiaineita tai lisätehtäviä lukujärjestykseen. Sen sijaan auttaa näkemään sen mitä luokkahuoneissa tai varhaiskasvatuksessa jo tapahtuu – leikin, vuoropuhelun, yhteistyön ja asioiden luovan tutkailun – mahdollisuutena vahvistaa demokratiaa.

Ennen kaikkea tämä opas kutsuu kasvattajia tunnistamaan ja vaalimaan esteettisiä ja kehollisia tapoja, joilla lapset ovat yhteydessä toisiinsa. Demokratia kehkeytyy pienissä vuorovaikutustilanteissa – osana leikkiä, tunteiden ilmaisemista, lempeää kuuntelemista ja yhteistä mielikuvitusta, jotka pitävät ryhmän koossa. AELD kutsuu kasvattajia näkemään nämä jokapäiväiset vuorovaikutustilanteet mahdollisuuksina kasvattaa demokraattista kulttuuria ihmisen varhaisista vuosista alkaen.

AELD – LYHYT JOHDATUS

Demokratiaa edistävä esteettinen ja kehollinen oppiminen (AELD) lähtee oletuksesta, että lapset oppivat osallistumaan demokraattiseen elämään kehon, aistien, tunteiden, yhteyden ja mielikuvituksen kautta. Varhaiskasvatuksessa ja alakoulussa demokratia ei ole abstraktia - se ilmenee siinä, miten lapset neuvottelevat tilasta, ilmaisevat tunteita, kuuntelevat toisia, tekevät valintoja ja osallistuvat yhteiseen toimintaan.

AELD kokoaa yhteen:

- **demokraattiset arvot** (vapaus, tasa-arvo ja responsiivisuus);
- **demokraattiset periaatteet** (vallan jakaminen, muutosta tuottava vuoropuhelu, kokonaisvaltainen oppiminen, relationaalinen hyvinvointi);
- **demokratiatajua käsitteiden** – lasten kehollinen tietoisuus oikeudenmukaisuudesta, yhteenkuuluvuudesta ja vastuusta;
- **responsiivisen pedagogian** – lasten rytmin, tunteiden ja viestien tunnistaminen ja niiden mukaan virittäytyminen;
- **hyväksyvän katseen** – toisten näkeminen avoimesti, uteliaasti ja kunnioittaen.

Tässä oppaassa osoitetaan, miten nämä käsitteet voivat konkretisoitua jokapäiväisessä toiminnassa 3–10-vuotiaiden lasten kanssa.

OPPAAN KÄYTTÖ

Voit tutustua tähän oppaaseen eri tavoin tarpeidesi mukaan:

- Jos haluat päästä nopeasti kiinni aiheeseen: siirry suoraan harjoituksia ja esimerkkejä käsitteleviin osioihin.
- Jos haluat tutustua käsitteisiin: selaa demokraattisia arvoja, periaatteita ja demokratiatajua käsitteleviä osioita.
- Jos haluat tukea oppituntien suunnitteluun: tutustu esimerkkeihin, jotka havainnollistavat AELDin soveltamista.
- Jos haluat apua reflektointiin: käytä ja sovelle kasvattajan apukysymyksiä kasvattaaksesi tietoisuutta demokraattisista prosesseista luokkahuoneen tai varhaiskasvatuksen arjessa.
- Jos haluat lisätyökaluja: tutustu tukimateriaalista löytyviin harjoitteisiin ja mallipohjiin.

Tämän oppaan voit lukea alusta loppuun tai vaihtoehtoisesti soveltaa yksittäisiä tarpeisiisi sopivia kohtia.

KOHDEYLEISÖ

Tämä opas tukee:

- varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kasvattajia, demokratiakasvattajia ja avustajia;
- päiväkotien ja koulujen johtoa (rehtoreita sekä varhaiskasvatuspäälliköitä/koordinaattoreita), jotka ovat muovaamassa demokraattisia oppimisolosuhteita;
- kulttuuri- ja taidetoimijoita ja yhteisökumppaneita jotka toimivat lasten parissa;
- perheitä ja huoltajia, jotka ovat kiinnostuneita lasten varhaisista demokratiakokemuksista.

Tässä oppaassa ”demokratiakasvattajalla” tarkoitetaan opettajia, kasvatusalan ammattilaisia ja aikuisia, jotka tietoisesti vaalivat demokratian edistämistä jokapäiväisessä elämässä ja oppimisessa..

AELD – PEDAGOGINEN PERUSTA

Demokratiaa edistävä esteettinen ja kehollinen oppiminen (AELD) perustuu kolmiosaiseen pedagogiseen kokonaisuuteen:

Pedagoginen viitekehys

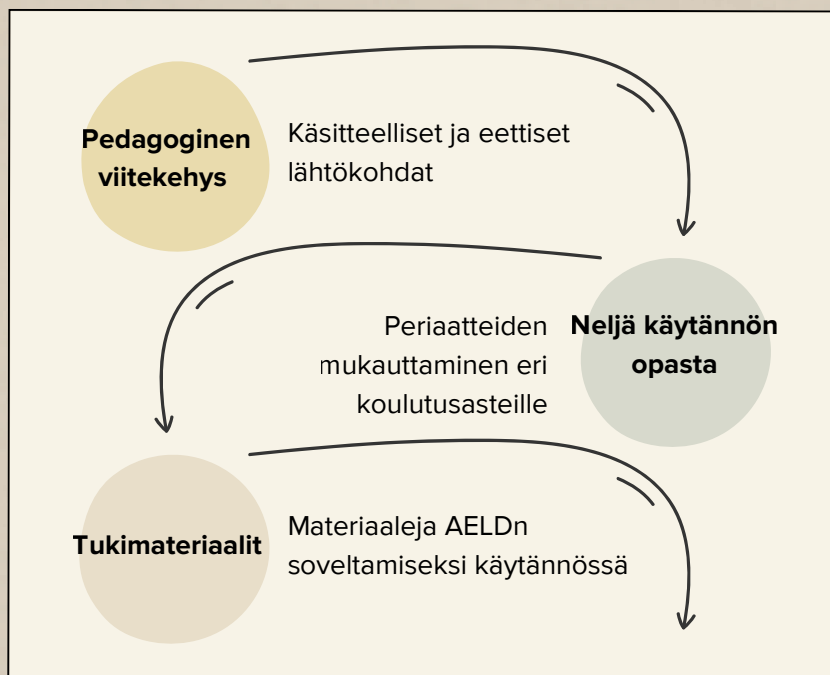
AELDn käsitteellinen perusta, johon kuuluvat demokraattiset arvot, demokraattiset periaatteet, ja seuraavat käsitteet: demokratiataju, responsiivinen pedagogiikka ja hyväksyvä katse. Nämä käsitteet ovat pohja AELDille.

Eri koulutusasteille suunnatut oppaat

Auttavat soveltamaan pedagogista viitekehystä eri koulutusasteille: varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen, toisen asteen koulutukseen, korkeakoulutukseen sekä aikuiskasvatukseen ja ammatilliseen koulutukseen. Tässä oppaassa keskitytään 3–10-vuotiaisiin lapsiin. Materiaalin tavoitteena on auttaa demokratiakasvattajia kehittämään demokratiatajua päivittäisten kehollisten ja vuorovaikutteisten kokemusten kautta.

Tukimateriaalit

Tarjoaa työkaluja AELDn käytännön soveltamisen tueksi. Näitä työkaluja ovat mm. toimintakortit, mallipohjat ja suunnittelua edesauttavat materiaalit. Tässä oppaassa on lyhyitä esimerkkejä, mutta pidemmät esimerkit ja mallipohjat löytyvät tukimateriaalista.

Yhdessä nämä materiaalit muodostavat demokratiaa edistävää esteettistä ja kehollista oppimista (AELD) tukevan kokonaisuuden.

Tämä kaavio havainnollistaa, kuinka pedagoginen viitekehys, oppaat ja tukimateriaalit toimivat yhdessä AELDn toteutuksen tukena.

AELD LYHYESTI : VARHAISKASVATUS JA PERUSOPETUS (3–10–VUOTIAAT)

Seuraavalla sivulla on yhteenveto AELDiin liittyvistä keskeisistä käsitteistä ja käytännöistä varhaiskasvatuksen tai perusopetuksen yhteydessä.

Demokraattiset arvot – pedagoginen perusta

Nämä arvot muovaavat sitä, miten kohtaamme lapset ja miten oppimisympäristöt kutsuvat heitä mukaan:

- vapaus – tilaa tutkimiselle, valinnoille, liikkumiselle ja mielikuvitukselle – välittävät rajat asettaen;
- tasa-arvo – jokaisen lapsen läsnäololla on merkitystä; osallistuminen mahdollistuu moninaisten ilmaisutapojen kautta;
- responsiivisuus – demokratiakasvattajat ja lapset tunnistavat toinen toisensa eleitä, rytmiä, tunteita ja ajatuksia ja osaavat virittäytyä niiden mukaisesti.

Demokraattiset periaatteet – miten arvot sovelletaan käytäntöön

- vallan jakaminen – lapset vaikuttavat päätöksiin, rooleihin ja arjen kulkuun;
- muutosta tuottava vuoropuhelu – dialogi kehittyy sanojen, eleiden, piirrosten, liikkeiden, tarinankerronnan ja ihmettelyn kautta;
- kokonaisvaltainen oppiminen – ajattelu, aistiminen, tunteminen ja kuvittelemisen osana oppimista;
- suhteissa tapahtuva hyvinvointi – turvallisuus, luottamus ja keskinäinen huolenpito ovat edellytyksiä lasten ja aikuisten hyvinvoinnille.

Demokratiataju:

Kehollisesti koettu tietoisuus seuraavista:

- oikeudenmukaisuus ja osallisuus tai ulkopuolelle jättäminen
- tunteet (omat ja toisten);
- asettuminen eri näkökulmiin ja kyky tuntea empatiaa
- vastuu ryhmän yhteisistä tiloista.

Tämä on AELD:n keskeinen kehityksellinen tavoite tässä ikäryhmässä.

Ympäristöt:

- jotka kutsuvat osallistumaan (jokaisella on mahdollisuus tuntea itsensä osaksi ryhmää);
- jotka tukevat monimuotoista ilmaisua (monia tapoja ilmaista itseään, muutoinkin kuin verbaalisesti);
- jotka mahdollistavat joustavan rytmin (aikaa syventyä, toistaa);
- joissa ihmissuhteita kannatellaan välittäen toisista ja rakennetaan emotionaalisesti turvallisia tiloja;
- joissa nähdään myös mielikuvitus yhtenä tiedon muotona;
- joissa katsotaan hyväksyvästi ja arvostaen niin lapsia kuin aikuisia.

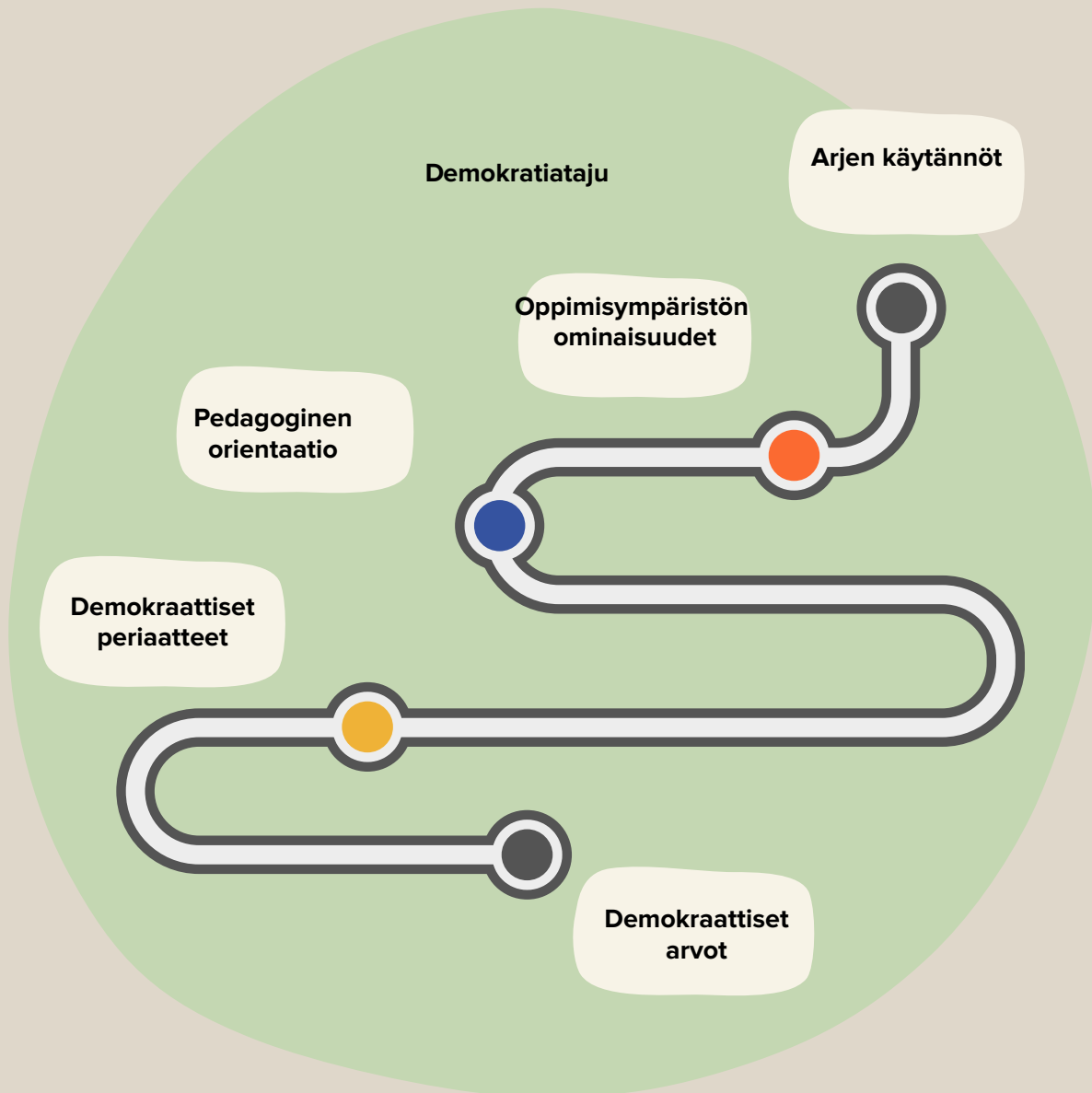
Arjen käytännöt – joissa fdemokratia elää

- tarinapiirit, osallistujien tunnetilan tarkistukset, minineuvonpidot;
- liikkuminen, piirtäminen, rakentaminen, draama sekä leikit, joissa roolit vuorottelevat;
- ristiriidoista neuvotellaan hyväksyvästi katsoen ja tarkkaavaisesti kuunnellen;
- Huolenpidon mikroharjoitukset: tilan antaminen, avun tarjoaminen, toisten huomioiminen.

Pedagoginen aseointi – Demokratiakasvattajat ovat AELDssä:

- yhdessä oppijoita, jotka tutkivat yhdessä lasten kanssa;
- toimijuuden edistäjiä, ei tehtävien jakajia;
- vastavuoroisen hyväksyvän katseen harjoittajia;
- pehmeän, kunnioittavan läsnäolon mallintajia ja opettajia;
- yhteistyöilmapiirin rakentajia yhdessä kollegoiden ja perheiden kanssa.

REITTI DEMOKRATIAN EDISTÄMISEEN VARHAISKASVATUKSESSA JA PERUSOPETUKSESSA

Tämä vaiheittainen etenemispolku osoittaa, miten demokratia kasvaa osana päivittäistä varhaiskasvatusta tai koulunkäyntiä. Demokraattiset arvot luovat perustan ja demokraattiset periaatteet muuttavat arvot käytännöksi. Näiden tavoitteena on vaalia ja kasvattaa lasten demokratiatajua. Kuviossa korostetaan kolmea keskeistä aluetta, jotka muokkaavat tätä prosessia: kasvattajien pedagogiset asenteet, oppimisympäristön ominaisuudet ja päivittäiset käytännöt joiden kautta demokratia voi toteutua.

2. AELD VARHAISKAVATUKSESSA JA PERUSOPETUKSESSA

Varhaiskasvatus ja perusopetus tarjoavat ainutlaatuisen ikkunan demokraattiseen elämään. 3–10-vuotiaat lapset oppivat liikkeen, leikin, aistikokemusten, suhteiden, rytmien, tunteiden ja mielikuvituksen kautta. Kauan ennen kuin lapset pystyvät ilmaisemaan demokratiaan liittyviä ajatuksia sanallisesti, he kokevat demokratiaa kehollisesti, yhdessä muiden kanssa.

AELD tunnistaa, että nämä varhaisen oppimisen muodot eivät ole erillään demokraattisesta kehityksestä, vaan muodostavat sen perustan. Demokratiasta tulee lasten arjessa eletty kokemus kun he neuvottelevat tilasta, ilmaisevat tarpeitaan, tekevät yhteistyötä, kuuntelevat, ratkaisevat konflikteja ja osallistuvat yhteiseen toimintaan. Nämä kohtaamiset muokkaavat lasten kehittyvää demokratiatajua: kehollista tietoisuutta oikeudenmukaisuudesta, joukkoon kuulumisesta, vastuusta ja yhteydestä.

Tällä kasvatus- ja koulutusasteella demokratia koetaan osana arkea:

- kun lapsi tarjoaa tilaa ikätoverilleen,
- ryhmän yhteisessä rytmisessä, kun ryhmä kokoaa, rakentaa tai puuhaa jotakin yhdessä,
- rohkeudessa ilmaista tunteita,
- mielikuvituksessa, jonka avulla lapset voivat tutkia erilaisia näkökulmia,
- yhteisessä pyrkimyksessä ratkaista ristiriitatilanteita.

Tällaiset hetket syventävät lasten ymmärrystä toimijuudesta ja osallistumisesta. Ne auttavat heitä oppimaan, että heidän läsnäolollaan on merkitystä, että heidän toimensa vaikuttavat ryhmään – heidän tunteensa ja ajatuksensa muokkaavat yhteisiä kokemuksia.

AELD tukee demokratiaa edistävää oppimista vahvistamalla seuraavia osallistumisen mahdollistavia olosuhteita:

- Yhteenkuuluvuus ja emotionaalinen turvallisuus, joka luo ilmapiirin jossa lapset uskaltavat osallistua.
- Useat ilmaisukielet, jotta kaikilla lapsilla – myös monikielisillä oppijoilla ja niillä, jotka kommunikoiivat sanattomasti – on mielekkäitä tapoja osallistua.
- Ihmissuhteissa muotoutuva luottamus, joka rakentuu vastavuoroisen hyväksyvän katseen kautta.
- Joustava aika ja tahti – tilan antaminen tunteille, kysymyksille ja ideoille.
- Opettajan tai ohjaajan sensitiivisyys jossa lasten välittämät keholliset tai sanattomat vihjeet vaikuttavat oppimisen kulkuun.

Kun nämä olosuhteet toteutuvat, lapset voivat toteuttaa demokratiaa sen sijaan että he vain oppisivat demokratiasta tiedollisesti. He harjoittelevat kuuntelemista, neuvottelemista, vastuun ottamista ja toisista huolehtimista – taitoja, jotka kasvavat kehollisista, suhteissa syntyvistä ja mielikuvituksellisista kokemuksista.

AELD ei tarkoita lisää opetussuunnitelmaan kuulumatonta työtä. Sen sijaan se tarjoaa demokratiakasvattajille keinon tunnistaa ja tietoisesti viljellä demokraattisia mahdollisuuksia, jotka jo sisältyvät päivittäisiin rutiineihin, vuorovaikutuksiin ja luoviin prosesseihin. Tutut toiminnot – tarinankerronta, piirtäminen, liikkuminen, yhdessä leikkiminen – muuttuvat mahdollisuuksiksi syvempään osallistumiseen, empatiaan, näkökulman ottamiseen ja jaettujen merkitysten rakentamiseen.

AELDiä kannattaa hyödyntää varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa, koska tällä tavoin demokratian vahvistamista ei siirretä tulevaisuuteen. Lapset oppivat demokratiaa elämällä sitä: eleiden, mielikuvituksen, tunteiden, läsnäolon, yhteistoiminnan ja ryhmän jaetun arjen kautta.

TUTKIMUSTULOKSET OPPAAN TAUSTALLA

Tämä opas perustuu AECED (Transforming education for democracy through aesthetic and embodied learning for democracy, responsive pedagogies and democracy-as-becoming) -hankkeessa varhaiskasvatus- ja perusopetusympäristöistä saatuihin kenttätutkimustuloksiin. Havainnot, lasten toimet, demokratiakasvattajien pohdinnat sekä paikalliset vuoropuhelut paljastivat kuinka, demokratiaa edistävä kehollinen ja esteettinen oppiminen näkyy arjen käytännöissä. Eri konteksteissa opimme, että:

- Lapset ilmaisevat demokraattista ymmärrystä liikkeen, eleiden, tarinan ja leikin avulla. Heidän monimuotoinen osallistumisensa osoittaa varhaisia neuvottelun, empatian ja yhteisen merkityksen rakentamisen muotoja.
- Emotionaalinen turvallisuus ja lempeä tahti ovat tärkeitä. Lapset sitoutuvat syvämmällä, kun rytmi hidastuu, epäröinti on sallittua ja ihmisten väliset suhteet perustuvat luottamukselle.
- Monimuotoiset reitit vahvistavat tasa-arvoa. Kun lapsille tarjotaan monipuolisesti erilaisia tapoja osallistua – esimerkiksi piirtämisen, liikkumisen, ääntelyn, rakentamisen tai tarinankerronnan kautta – tuetaan osallisuutta jossa myös eri tavoilla viestivät lapset voivat osallistua merkityksellisellä tavalla.
- Kasvattajien kyky vastavuoroisuuteen muovaa mahdollisuuksia demokratian edistämiseen. Virittäytyminen ryhmän tunnelmaan ja vireystilaan, hyväksyminen ja joustavuus luovat olosuhteita, joissa lasten demokratiataju voi kasvaa.
- Yhteinen toiminta tekee demokraattisia prosesseja näkyviksi. Yhteistyöleikki, yhdessä rakentaminen ja yhteinen tarinankerronta auttavat lapsia harjoittelemaan näkökulman ottamista, vastuunottoa ja huolenpitoa.

Nämä tutkimuksesta ammennetut oivallukset ohjaavat tämän oppaan arvoja, periaatteita, esimerkkejä ja harjoituksia.

VASTUULLINEN DEMOKRATIATYÖ

AECED-hankkeessa demokratiakasvattajat korostivat, että kouluissa tehtävä demokratiatyö saatetaan ymmärtää väärin ja tulkita yhdenlaista ajattelua tukevaksi poliittiseksi viestiksi tai ideologiseksi opetuksiksi. Tämä huolenaihe nousee varsinkin ympäristöissä ja kulttuureissa, joissa demokratia on herkkä aihe tai joissa demokratiakasvattajat joutuvat pelkäämään heihin kohdistuvaa kritiikkiä. Näiden väärinkäsitysten välttämiseksi AELDissa demokratia hahmotetaan pikemminkin suhteissa muotoutuvana, inhimillisenä ja arkisena tapana toimia kuin poliittisena positiona.

Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa demokratiaa edistävä esteettinen ja kehollinen oppiminen näkyy lasten eleissä, tunteissa, valinnoissa, tarinoissa, neuvotteluissa ja jaetussa toiminnassa. Se näkyy siinä, miten lapset ottavat toisensa mukaan, selviytyvät ristiriitatilanteista, ilmaisevat ajatuksiaan ja osallistuvat ryhmän kollektiiviseen arkeen. Vastuullinen demokratiatyö tarkoittaa sitä, että lapsia autetaan kokemaan näitä joukkoon kuulumisen, oikeudenmukaisuuden ja huolenpidon muotoja liittämättä niitä virallisiin instituutioihin, puoluepolitiikkaan tai ideologisiin keskusteluihin.

Demokratian näkeminen osana arkista vuorovaikutusta rakentaa perheiden, yhteisöjen ja kollegoiden välistä luottamusta. Demokratiakasvattajat voivat luottaa siihen, että esteettinen tai kehollinen oppiminen ei viittaa poliittiseen sisältöön vaan sen avulla tuetaan lapsia kehittämään herkkyyttä ja valmiuksia, jotka mahdollistavat demokraattisen osallistumisen.

JOKAISILLA ON MAHDOLLISUUS ESTEETTISEEN JA KEHOLLISEEN OPPIMISEEN

AELDin esteettiset ja keholliset käytännöt tai metodit eivät vaadi taiteellista asiantuntemusta, erityistaitoja tai erikoistunutta osaamista. Ne ovat osa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen arkea: tapa, jolla lapset liikkuvat, elehtivät, leikkivät, piirtävät, rakentavat, kuvittelevat ja suhtautuvat toisiinsa. Nämä käytännöt ovat kaikkien lasten ja kasvattajien ulottuvilla. Ne tukevat demokratiaa hyödyntämällä kehoa, aisteja, tunteita ja yhteisiä kokemuksia, joita jokainen tuo oppimisympäristöön. Tämä tukee oikeudenmukaisuutta: jokainen lapsi ja kasvattaja voi osallistua mielekkäästi demokratiaa edistävään oppimiseen yksinkertaisten, arkisten ja kehollisten vuorovaikutustilanteiden kautta.

3. DEMOKRAATTISET ARVOT LASTEN KANSSA

Demokraattiset arvot ohjaavat sitä, miten lapset ja demokratiakasvattajat osallistuvat, suhtautuvat toisiinsa ja elävät yhdessä varhaiskasvatus- ja perusopetusympäristöissä. AELDissä arvoja ei opeteta abstrakteina ideoina. Sen sijaan ne tuntuvat, toteutuvat ja ne koetaan arkisessa vuorovaikutuksessa, luovissa prosesseissa ja luokan yhteisessä rytmissä.

Demokratiasuhdetta rakentamassa - demokratiakasvatuksen pedagogisessa viitekehyksessä määritellään kolme keskeistä demokraattista arvoa:

1. Vapaus
2. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus
3. Responsiivisuus.

Nämä arvot luovat olosuhteet, joissa lapset oppivat osallistumaan demokraattisen yhteisön jäseninä.

VAPAAUS

Varhaiskasvatuksessa vapaus ei tarkoita rajoittamatonta valinnanvapautta tai rakenteetonta autonomiaa. AELDissä vapaus tarkoittaa tilaa ilmaista itseään, kokeilla, osallistua ja liikkua yhteisössä, joka kunnioittaa jokaisen lapsen olemisen tapaa. Lapset saavat kokea vapautta, kun käytössä on useita ilmaisun kieliä – eleet, liike, piirtäminen, ääni, tarina ja materiaalit – ja mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiseen toimintaan.

Vapaus kasvaa, kun lapset tuntevat olonsa turvalliseksi ja uskaltavat tehdä aloitteita, tutkia epävarmuutta, testata ideoita, neuvotella mahdollisuuksista ja tuoda yksilöllisiä näkökulmiaan ryhmään.

AECED-osatutkimus 14/15: Portugali – Varhaiskasvatus ja perusopetus.
Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataju kehittyy lasten kehollisen, suhteissa kehittyvän ja mielikuvituksen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

Liikkumiseen perustuvan tunnin aikana kasvattaja kannustaa lapsia tutkimaan, miten kehot ”tekevät tilaa” toisilleen. Kun ryhmä liikkuu, osa lapsista huomaa, että välillä heitä vedetään piiriin – ja jätetään välillä sen ulkopuolelle. Kasvattaja keskeyttää toiminnan ja kehottaa lapsia nimeämään, mikä tuntui osallistavalta ja mikä poissulkevalta. Sitten ryhmä yrittää uudelleen ja mukauttaa liikkeitään, jotta piiriin liittyminen on helpompaa. Tässä esimerkissä demokratiaa opitaan vallan ja joukkoon kuulumisen kehollisena kokemuksena, ei sanoiksi puettuna sääntönä.

TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus tarkoittavat lasten oikeutta osallistua merkityksellisellä tavalla kielestä, taustasta, viestintätavoista tai kehitysvauhdista riippumatta. AELDissä:

- Tasa-arvo varmistaa, että jokaisen lapsen läsnäololla ja osallistumisella on merkitystä.
- Yhdenvertaisuus edesauttaa, että jokainen lapsi saa sellaista tukea, jota hän tarvitsee täysimääräiseen osallistumiseen.

Nämä arvot näkyvät siinä, miten lapset jakavat tiloja, miten demokratiakasvattajat huomioivat hiljaisempia tai epävarmempia lapsia, sekä siinä, miten luokkahuoneen tai yhteisen tilan rakenteet mahdollistavat monenlaisia osallistumisen tapoja. Tasa-arvo toteutuu, kun demokratiakasvattajat mukauttavat olosuhteita – materiaaleja, ajoitusta, ryhmäjakoa, mukaan kutsumista – siten, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus osallistua arvokkaasti.

AECED-osatutkimus 14/15: Portugali – Varhaiskasvatus ja perusopetus. Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataaju kehittyi lasten kehollisen, relationaalisen ja mielikuvituksen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

Ryhmä tekee yhteisen seinämaalauksen, jonka aiheena on ”hyvä yhteiselo”. Lapset ehdottavat värejä, symboleja ja sitä, mihin elementit pitäisi sijoittaa. Kun ideat ovat ristiriidassa keskenään, kasvattaja ei päättää lasten puolesta, vaan ryhmä kokeilee vaihtoehtoja (siirtää paloja, asettelee muotoja päällekkäin, yhdistelee kuvioita). Lopullinen seinämaalaus on neuvottelun tulos, ja siinä näkyvät kokeilemalla, kuuntelemalla ja muokkaamalla tehdyt kollektiiviset päätökset. Lapset ovat päässeet harjoittamaan vastuullista toimijuutta, sillä jokainen valinta muuttaa yhteistä teosta.

RESPONSIIVISUUS

Responsiivisuus mahdollistaa demokraattisen arjen varhaiskasvatusympäristössä. Se tarkoittaa virittäytymistä lasten kehollisiin ja sanattomiin viijeesiin, tunteisiin, rytmeihin, epäröinteihin ja niistä syntyviin merkityksiin, ja niihin vastaamista tavoilla, jotka kunnioittavat lasten toimijuutta ja relationaalisia tarpeita.

Responsiivisuus ei ole passiivista, vaan demokraattinen tapa asennoitua. Demokratiakasvattajat ja lapset luovat yhdessä merkityksiä huomioimalla toisensa ja mukautumalla toisiinsa. Responsiivisuuden kautta lapset oppivat, että:

- heidän tunteillaan on väliä,
- heidän ajatuksensa vaikuttavat muihin ihmisiin,
- he voivat vaikuttaa toiminnan suuntaan,
- ihmisten väliset suhteet vaativat huomiota ja huolenpitoa.

Responsiivisuus luo perustan demokratiatajulle: se opettaa lapsia kuuntelemaan, huomioimaan toisten kokemukset ja toimimaan tietoisena muusta ryhmästä.

AECED-osatutkimus 14/15: Portugali – Varhaiskasvatus ja perusopetus.

Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataju kehittyy lasten kehollisen, relationaalisen ja mielikuvituksellisen vuorovaikutuksen kautta luokahuoneen arjessa.

Lapset piirtävät kuvia (tai ottavat valokuvia) koulun paikoista, joissa heillä on turvallinen olo, joissa heidät on kuultu tai jätetty huomiotta. Kukin esittelee yhden kuvan piirissä ja selittää, mitä kuva kertoo. Kasvattaja auttaa ryhmää huomaamaan mahdollisesti toistuvia havaintoja ("monet meistä valitsivat saman nurkan", "jotkut paikat tuntuvat suljetuilta"). Yhdessä he valitsevat yhden pienen muutoksen, jota kokeillaan seuraavalla viikolla (esim. uusi "tervetuloa luokkaan -tila", uusia tapoja kutsua mukaan leikkiin tai muuta vastaavaa). Kuvasta tulee demokratian väline: se auttaa ryhmää keskustelemaan emotionaaliseen turvallisuuteen, mukaan ottamiseen tai ulossulkemiseen liittyvistä tunteista ja mahdollistaa yhteisten huomioiden muuttamisen kollektiiviseksi toiminnaksi.

Nämä arvot eivät todennäköisesti ole lasten kokemuksissa erillisiä kokonaisuuksia. Ne kietoutuvat toisiinsa arjessa: vapautteen tarvitaan tasa-arvoa, tasa-arvoon tarvitaan responsiivisuutta ja responsiivisuus vahvistaa vapautta. Yhdessä nämä arvot luovat demokratiaa edistäviä olosuhteita, joissa lapset voivat osallistua, kuvitella, neuvotella ja kehittää demokratiatajua kehollisilla, vuorovaikutuksellisilla tavoilla.

4. DEMOKRAATTISET PERIAATTEET VARHAISKASVATUKSESSA JA PERUSOPETUKSESSA

Demokraattiset periaatteet kuvaavat sitä, miten demokraattiset arvot toteutuvat arjen pedagogiassa. Ne muuntavat arvot eli vapauden, tasa-arvon ja responsiivisuuden varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen luokkahuoneissa käytettäviksi työkaluiksi. Nämä periaatteet auttavat demokratiakasvattajia muokkaamaan vuorovaikutusta, oppimisympäristöjä ja rutiineja niin, että lapset eivät koe demokratiaa abstraktina ajatuksena vaan tapana elää yhdessä.

AECED:n pedagogisen viitekehyksen mukaan AELD perustuu neljään demokraattiseen periaatteeseen:

- 1.vallan jakaminen,
- 2.muutosta tuottava vuoropuhelu,
- 3.kokonaisvaltainen oppiminen,
- 4.relationaalinen hyvinvointi.

Nämä periaatteet tukevat lasten demokratiatajua ja ohjaavat toiminnan ja oppimisympäristöjen suunnittelua sekä sitä miten kasvattajat suhtautuvat lapsiin ja oppimiseen.

VALLAN JAKAMINEN

Lapset rakentavat yhdessä. Yksi lapsi ehdottaa, että rakennelmaa kallistetaan, jotta se näyttäisi ”siltä kuin se kuuntelisi”. Ryhmä pysähtyy ja kokeilee ideaa, muuttaa kulmia ja testaa, mikä muuttuu. Kasvattaja lähtee lasten mukaan ja kysyy, mitä he huomaavat ja mitä he haluavat kokeilla seuraavaksi. Lasten mielikuvitus muokkaa yhteistä suunnitelmaa ja kietoutuu osaksi ryhmän päätöksentekoa. Tämä hetki on esimerkki vallan jakamisesta: lapsen idea muuttaa sitä, mikä on mahdollista kaikille.

**AECED-osatutkimus 14/15: Portugali –
Varhaiskasvatus
ja perusopetus**

Muutosta tuottavalla vuoropuhelulla tarkoitetaan viestintää, joka muuttaa jotakin – yksilön tai vuoropuhelussa mukana olevien osallistujien näkökulmaa, tunnetta, suhdetta tai toiminnan yhteistä suuntaa. Siihen kuuluu kuunteleminen, tulkitseminen, kysymysten esittäminen, vastaaminen ja uusien merkitysten syntymisen salliminen.

Vuoropuhelu tuottaa muutosta, kun:

- lasten tarinat muokkaavat ryhmän ajattelua,
- erimielisyydet johtavat uusiin oivalluksiin,
- tunteet tunnustetaan ja niitä käsitellään yhdessä,
- sanattomat ilmaisut (eleet, rytmi, piirustukset) nähdään osallistumisena.

AELDissä vuoropuhelu ei rajoitu puhuttuun kieleen, vaan se on monimuotoista, kehollista ja affektiivista.

Vallan jakaminen tarkoittaa sellaisten olosuhteiden luomista, joissa lapset voivat vaikuttaa yhteisen toiminnan suuntaan, tahtiin ja merkitykseen. Sen sijaan, että demokratiakasvattajat ohjaisivat jokaista askelta, he antavat tilaa lasten ideoille, kysymyksille, tunteille ja uusille aloitteille. Vallan jakaminen ei ole puuttuvaa johtajuutta vaan vuorovaikutteista toimijuuden jakamista. Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa vallan jakaminen toteutuu, kun:

- lasten ideat vaikuttavat merkityksellisellä tavalla ryhmän päätöksiin,
- materiaaleja ja tiloja voidaan käyttää joustavasti,
- rutiinit mahdollistavat yhteisten sopimusten solmimisen,
- demokratiakasvattajat seuraavat lasten vihjeitä sen sijaan, että tavoitteelisivat vain ennalta määrättyä lopputulosta.

Vallan jakaminen vahvistaa lasten toimijuuden, vastuun ja yhteenkuuluvuuden tunnetta.

MUUTOSTA TUOTTAVA VUOROPUHELU

Opettaja lukee tarinan, jossa tarinan hahmo joutuu vaikean valinnan eteen, ja pyytää sitten lapsia kirjoittamaan (tai sanelemaan) lyhyen kirjeen hahmolle. Lapset antavat erilaisia neuvoja ja perustelevat niitä: joillekin tärkeintä on oikeudenmukaisuus, toisille taas huolenpito tai rohkeus. Kun he lukevat kirjeitään ääneen, vuoropuhelu muuttuu –lapset alkavat reagoida toistensa perusteluihin sen sijaan, että he vain kertoisivat oman mielipiteensä. Opettaja auttaa lapsia huomaamaan, miten tunteet ja arvot muokkaavat päätöksiä, ja luokka näkee tarinassa uusia mahdollisuuksia. Näin vuoropuhelusta tulee muutosta tuottavaa: ryhmä oppii viipymään erimielisyydessä, kuuntelemaan toisten perusteluita ja muuttamaan ajattelutapoja yhdessä.

**AECED-osatutkimus 2: Kroatia –
Perusopetus.**

KOKONAISVALTAINEN OPPIMINEN

Kokonaisvaltaisessa oppimisessa tunnustetaan, että lasten ajattelu, tunteet, liikkuminen, kuvittelu ja vuorovaikutus ovat toisiinsa liittyviä prosesseja. Tieto tai tietäminen ei ole sidoksissa ainoastaan ihmisen kognitiiviseen kapasiteettiin tai sanallistettuun järkeilyyn. Sen sijaan tietoa voidaan tuottaa myös kehollisten, emotionaalisten, aistillisten ja mielikuvituksellisten kokemusten kautta.

Kokonaisvaltainen oppiminen edistää demokratiaa, koska se:

- tunnistaa älykkyyden eri muotoja,
- mahdollistaa eri tavoin kommunikoivien lasten täysipainoisen osallistumisen,
- kunnioittaa koko lasta, ei vain lapsen kognitiivista suoritusta,
- tukee luovuutta, empatiaa ja relationaalista ymmärrystä.

AELDissa oppimista lähestytään kokonaisvaltaisesti, sensorista tutkimista, liikettä, kerrontaa, taidetta, leikkiä ja pohdintaa hyödyntäen.

Nopeatempoisen draamaleikin jälkeen kasvattaja sanoo: ”Pysähdytään hetkeksi.” Lapset pysähtyvät, hengittävät ja jokainen sanoo kasvattajan pyynnöstä yhden sanan: ”ulkopuolinen”, ”innostunut”, ”hämmäntynyt”, ”ylpeä”. Kasvattaja valitsee sanoista kaksi ja avaa niillä lyhyen keskustelun: Miksi joku tuntee kuuluvansa joukkoon? Miksi toinen tuntee itsensä vähäpätöiseksi? Sitten ryhmä toistaa aiemman toiminnan yhdellä muutoksella, joka tekee osallistumisesta helpompaa. Demokratia toteutuu tässä harjoitteluna ja toistamisena: luokka tai ryhmä oppii mukauttamaan leikin olosuhteita siten, että useimmat lapset voivat kuulua joukkoon.

AECED-osatutkimus 2: Kroatia – Perusopetus.

Luokka piirtää seinälle ihmishahmon, joka edustaa yhteisön jäsentä (esim. uusi tulokas, hiljainen lapsi, luokan apulainen). Lapset lisäävät sanoja tai kuvia ääriviivojen sisälle (tunteet/ tarpeet) ja niiden ulkopuolelle (mitä muut olettavat). Kukin vuorollaan, lapset esittävät hahmolle kysymyksiä: Mitä haluaisit muiden huomaavan? Mikä tuntuu epäreilulta? Kasvattaja auttaa lapsia puhumaan roolista, ei henkilöstä, jolloin emotionaalinen turvallisuus säilyy. Draaman kautta lapset harjoittelevat toisten näkemistä ja oppivat, miten ääni ja asema muovaavat osallistumista.

AECED-osatutkimus 2: Kroatia – Perusopetus.

RELATIONAALINEN HYVINVOINTI

Relationaalisella hyvinvoinnilla tarkoitetaan luokan tai ryhmän sisäisten suhteiden laatua – lasten, lasten ja demokratiakasvattajien sekä koko ryhmän välisiä suhteita. Relationaalinen hyvinvointi syntyy huolenpidon, luottamuksen, kuuntelemisen, toisten tunnetilaan virittäytymisen ja yhteisten rytmien kautta. Relationaalinen hyvinvointi tukee demokratiaa, koska:

- lapset uskaltavat osallistua, kun he kokevat tulleen nähdyiksi ja hyväksytyiksi,
- konflikteihin voidaan suhtautua empaattisesti, mikä tukee suhteiden korjaamista,
- joukkoon kuulumisen mahdollistaa vapauden ja riskinoton,
- keskinäinen huomiointi edistää yhteistyötä.

Tämä periaate liittyy läheisesti hyväksyvään katseeseen ja responsiiviseen pedagogiikkaan, jotka auttavat luomaan ilmapiiriä, jossa lapset voivat kukoistaa.

Nämä neljä periaatetta auttavat demokratiakasvattajia suunnittelemaan oppimisympäristöjä ja vuorovaikutusta, joissa lapset voivat aidosti osallistua, ilmaista itseään, neuvotella näkökulmista ja rakentaa yhteyksiä. Yhdessä ne tukevat demokratiatajunnan kasvua ja varmistavat, että luokan arki voidaan kokea käytännön demokratiana.

5. DEMOKRATIATAJU

Demokratiataju on keskeinen käsite demokratiaa edistävässä esteettisessä ja kehollisessa oppimisessa (AELD). Se viittaa lapsen kehittyvään, keholliseen tietoisuuteen itsestä, muista ja yhteisestä maailmasta, sekä heidän kykynsä suhtautua toisiin oikeudenmukaisesti, välittäen, uteliaasti ja vastuullisesti. Demokratiataju kasvaa arkisesta osallistumisesta – liikkeiden, tunteiden, mielikuvituksen, eleiden, hiljaisuuden tai vuoropuhelun kautta.

Demokratiataju ei ole sellaisenaan opettava taito tai käyttäytymismalli. Se on relationaalinen ja affektiivinen suhtautumistapa, joka se kehittyy ajan myötä, kun lapset oppivat ymmärtämään, miten heidän tekonsa vaikuttavat muihin, miten muut reagoivat ja miten ryhmä muotoutuu yhteisen toiminnan kautta.

Demokratiatajua on, kun lapsi:

- huomaa oikeudenmukaisuuden tai epäoikeudenmukaisuuden,
- ilmaisee huolenpitoa tai uteliaisuutta toisia kohtaan; ottaa ikätoverin mukaan tai antaa hänelle tilaa,
- vaihtaa näkökulmaa tai mukauttaa omaa tahtiaan virittäytyäkseen ryhmän tunneilmapiiriin,
- uskaltaa esittää idean tai ilmaista tunteen,
- korjaa väärinkäsityksiä, tai
- ilmaisee joukkoon kuulumista.

AELD tukee lapsia tämän herkkyyden kehittämisessä luomalla olosuhteet, joissa lapset voivat elää rinnakkain, kuvitella, neuvotella ja tehdä yhteistyötä demokraattisia arvoja ja periaatteita kunnioittaen.

DEMOKRATIATAJUN MERKIT

Demokratiataju tulee esiin:

- Kehossa: liike, asento, etäisyys, ele, rytmi.
- Tunteissa: jännitys, epäröinti, turhautuminen, empatia.
- Mielikuvituksessa: symbolinen leikki, draamallinen ilmaisu, tarinankerronta.
- Ihmissuhteissa: toisten huomioiminen, huomioiduksi tuleminen, toisista huolen pitäminen ja huolenpidon vastaanottaminen.
- Merkitysten luomisessa: tapahtumien tulkitseminen ja kertomusten rakentaminen yhdessä.

Lasten varhaiset demokratiakokemukset ovat arkisia kohtaamisia. Ne ovat vuorottelun, yhteisen rytmin, ristiriitojen ratkomisen, yhdessä kuvittelun ja lempeän neuvottelun hetkiä. Nämä kokemukset muokkaavat sitä, miten lapset ymmärtävät ajatukset, kuten:

- ”Minä kuulun tänne.”
- ”Voin vaikuttaa siihen, mitä tapahtuu.”
- ”Toisilla on väliä.”
- ”Voimme tehdä jotakin yhdessä.”

Tällainen kehollinen, relationaalinen tieto on perusta myöhemmälle demokraattiselle elämälle.

DEMOKRATIATAJUA TUKEVAT OLOSUHTEET

Demokratiataju kehittyy olosuhteissa, joissa lapset voivat:

- tuntea olonsa emotionaalisesti turvalliseksi – kun lapsella on turvallinen olo, hän voi ottaa riskejä, ilmaista tunteitaan ja osallistua,
- osallistua useilla eri ilmaisutavoilla – eleillä, piirtämällä, mallintamalla, liikkeillä, äänillä, tarinankerronnalla,
- kokea, että heidän rytminsä huomioidaan – hitaammat, avarammat rytmit mahdollistavat merkityksen ja suhteiden kehittymisen,
- kohdata responsiivisia demokratiakasvattajia – responsiivisuus mallintaa demokraattista huomiota ja huolenpitoa,
- osallistua yhteiseen, yhteistyötä vaativaan toimintaan – yhdessä rakentaminen, kuvittelu, tutkiminen ja luominen kasvattaa herkkyyttä toisia kohtaan.

Nämä olosuhteet eivät ole opetussuunnitelmasta erillisiä, vaan ne muokkaavat oppimisen ja osallistumisen rakennetta.

DEMOKRATIATAJUN TUNNISTAMINEN KÄYTÄNNÖSSÄ

Demokratiataju näkyy lasten vuorovaikutuksessa pienin vihjein ja jatkuvasti. Demokratiakasvattajat voivat huomata sen, kun:

- lapsi pysähtyy antaakseen toisen puhua,
- lapsi mukauttaa leikkiä niin, että epäröivä ikätoveri pääsee mukaan,
- kaksi lasta löytää yhteisen rytmin piirtäessään tai liikkeessään,
- lapsi lohduttaa toista tai tunnistaa ikätoverinsa tunteen,
- ryhmä neuvottelee tarinan tai yhteisen teoksen merkityksestä,
- lapset ratkaisevat konfliktin yhdessä,
- jaetulla hiljaisuudella on emotionaalista painoarvoa.

Nämä hetket ovat pieniä mutta syvällisiä. Ne osoittavat, miten lapset aistivat yhdessä oppimisen eettisiä, relationaalisia ja mielikuvitukseen liittyviä ulottuvuuksia ja reagoivat niihin.

AECED-osatutkimus 14/15: Portugali – Varhaiskasvatus ja perusopetus.
Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataju kehittyy lasten kehollisen, suhteissa rakentuvan ja mielikuvituksen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

Liikeharjoituksen aikana lapsi hidastaa vauhtiaan epävarmemman ikätoverinsa tahtiin. Kasvattaja tarkkailee muutosta ja sanoo hiljaa: ”Huomasit kaverisi rytmin”. Lapsi hymyilee, ja epäröivä ikätoveri tulee rohkeammin mukaan. Tämä pieni kehollinen muutos on merkki demokratiatajasta: responsiivisuudesta, huolenpidosta ja relationaalisesta tietoisuudesta.

IKÄTASON MUKAISET DEMOKRATIATAJUN ILMAISUT (3–10-VUOTIAAT)

Alla olevat esimerkit ovat suuntaa-antavia.

3–5-vuotiaat

Lapset voivat osoittaa demokratiatajua, kun he::

- matkivat tai jäljittelevät toisten eleitä luodakseen yhteyttä,
- huomaavat, että materiaalit kuuluvat kaikille, eivät vain heille,
- osoittavat empatiaa,
- liittyvät mukaan ryhmän rytmiin tai kollektiiviseen liikkeeseen,
- ilmaisevat epämukavuutta, kun joku jätetään ulkopuolelle.

6–7-vuotiaat

Lapset voivat:

- neuvotella leikin rooleista tai järjestyksestä,
- yhdistää sanallista ja sanatonta viestintää ongelmien ratkaisemisessa,
- huomata oikeudenmukaisuuden (”Ei ole reilua, jos vain yksi päättää”),
- osoittaa kasvavaa kykyä erilaisten näkökulmien ottamiseen.

8–10-vuotiaat

Lapset voivat:

- perustella valintojaan,
- tunnistaa ryhmadynamiikkaa ja tunnetiloja,
- ehdottaa ryhmän yhteisiä pelisääntöjä,
- selvittää konflikteja aloitteellisesti,
- rakentaa yhteisiä tarinoita tai projekteja toisten ideat huomioiden.

Nämä esimerkit auttavat demokratiakasvattajia tunnistamaan demokratia-tajun arkisissa hetkissä.

MIKSI DEMOKRATIATAJU ON TÄRKEÄÄ

Demokratiataju valmistaa lapsia demokraattiseen elämään kehittämällä:

- empatiaa ja relationaalista tietoisuutta,
- kehollista käsitystä oikeudenmukaisuudesta ja vastuusta,
- varmuutta osallistua ja neuvotella,
- kykyä aistia muita ja reagoida heihin,
- kykyä yhteiseen kuvitteluun ja ongelmanratkaisuun.

Näitä valmiuksia tarvitaan demokraattiseen osallistumiseen, ei vain myöhemmin elämässä, vaan myös luokan tai ryhmän arjessa.

AELD edistää näitä valmiuksia suhteissa muotoutuvien, esteettisten ja kehollisten kokemusten kautta, jolloin lapset elävät demokratiaa eivätkä vain opi siitä.

Lasten piirrustuksia varhaiskavatuksen osatutkimuksesta vuodelta 2024 (AECED 14/15: Portugali).

6. RESPONSIIVINEN PEDAGOGIIKKA

Responsiivinen pedagogiikka on kasvattajan kykyä havaita ja tulkita lasten toimintaa, tunteita, rytmejä ja niistä syntyviä merkityksiä sekä reagoida niihin demokraattisia arvoja kunnioittavilla tavoilla. Se on keskeinen osa AELDia, koska se mallintaa demokraattisessa elämässä tarvittavaa relationaalista huomiointia, joustavuutta ja huolenpitoa.

Responsiivisuus ei tarkoita sitä, että toimitaan aina lasten toiveiden mukaan tai että toiminnalla ei olisi valmiiksi mietittyä rakennetta. Pikemminkin se viittaa tapaan, jolla kasvattaja osallistuu – miten kasvattaja virittäytyy ja mukautuu lasten oppimiskokemuksiin ja luo niitä yhdessä lasten kanssa.

Responsiivisuuden kautta lapset oppivat, että:

- heidän tunteillaan ja osallistumisella on väliä,
- myös muiden tarpeilla on väliä,
- yhteinen toiminta kehittyy keskinäisen vaikutuksen kautta,
- merkitys muotoutuu kollektiivisesti,
- osallistuminen vaatii huomiota ja huolenpitoa.

Responsiivinen pedagogiikka voi muuttaa arkiset vuorovaikutustilanteet tilaisuuksiksi demokratiataajun vaalimiseen.

MITÄ RESPONSIIVINEN PEDAGOGIIKKA TARKOITTAÄ

AELD:ssä responsiivinen pedagogiikka liittyy:

- **lasten vihjeisiin virittäytymiseen** – eleiden, hiljaisuuksien, epäröintiin, innostuksen, rytmien ja mielikuvituksellisten muutosten huomaaminen;
- **hetkeen mukautumiseen** – tahdin, materiaalien, ryhmäjaon tai suunnan muuttaminen lapsissa syntyvien ehdotusten pohjalta;
- **epävarmuuden lempeään kannatteluun** – annetaan tilaa tutkiskelulle eikä kiirehdiä ennalta määrättyihin tuloksiin;
- **tunneilmaisun tukemiseen** – erilaisten tunteiden huomiointi merkityksellisenä osana yhteistä prosessia;
- **monimuotoisen osallistumisen arvostamiseen** – lupa ilmaista ideoita liikkeen, piirtämisen, äänen, rakentelun tai asennon kautta, ei vain sanoin;
- **yhteistoimijuuteen rohkaisemiseen** – lasten kannustaminen toiminnan muokkaamiseen yhdessä.

Responsiivisuus luo olosuhteet, joissa demokratiaa edistävä oppiminen on mahdollista.

OPETTAJAT YHDESSÄ OPPIJOINA JA KEHOLLISINA OSALLISTUJINA

Responsiivinen pedagogiikka asemoi kasvattajan paitsi tarkkailijaksi myös myös yhdessä oppijaksi, joka osallistuu ryhmässä tapahtuvaan merkitysten luomiseen. Tämä tarkoittaa huomion suuntaamista oman kehon reaktioihin – epäröintiin, innostukseen, jännitteisiin, uteliaisuuteen – ja niiden tunnistamiseen pedagogisesti relevanttina tietona. Kun kasvattajat huomioivat omat keholliset reaktionsa avoimesti, he voivat mukauttaa läsnäoloaan ja toimintaansa siten, että se tukee ryhmän rytmejä ja tarpeita.

Tämä asenne mallintaa – ja kehollistaa – demokraattista osallistumista osoittamalla, että myös aikuiset ovat oppijoita, jotka kuuntelevat ja mukautuvat. Demokraattinen kokemus rakentuu yhdessä lasten kanssa.

MIKSI RESPONSIIVINEN PEDAGOGIIKKA ON TÄRKEÄÄ DEMOKRATIAN KANNALTA

Responsiivisuus toteuttaa demokraattisia arvoja:

- Vapaus: lapset osallistuvat tavalla, joka tuntuu heistä aidolta.
- Tasa-arvo: erilaiset viestintämuodot tunnustetaan ja otetaan huomioon.
- Responsiivisuus (arvona): lapset oppivat kuuntelemaan, mukautumaan ryhmän tarpeisiin ja pitämään muista huolta.

Responsiivisuus tukee myös demokraattisia periaatteita:

- Vallan jakaminen: demokratiakasvattajat ja lapset vaikuttavat toisiinsa.
- Muutosta tuottava vuoropuhelu: merkitykset kehittyvät vuorovaikutuksessa ja sen kautta.
- Holistinen oppiminen: kognitio, tunteet, keho ja mielikuvitus ovat yhteydessä toisiinsa.
- Relationaalinen hyvinvointi: virittäytyminen toisten taajuudelle syventää luottamusta.

Responsiivisen pedagogiikan avulla lapset kokevat demokratian vuorovaikutuksessa elettyinä, ei vain puheenaiheena.

MITEN KASVATTAJAT VOIVAT TUKEA RESPONSIIIVISUUTTA

Demokratiakasvattajat voivat kehittää responsiivisuutta esimerkiksi seuraavin keinoin:

- Pysähtyminen – havainnoidaan rauhassa, mitä vuorovaikutustilanteessa tai leikissä nousee esiin, sen sijaan että kiirehdittäisiin korjaamaan tai ohjaamaan.
- Peilaaminen ja vahvistaminen – lapsen eleen, äänen tai ajatuksen heijastaminen tai reflektointi niin, että myös muut ryhmässä ymmärtävät sen.
- Avoimien kysymysten esittäminen:
  - ”Mitä luulet, että seuraavaksi tapahtuu?”
  - ”Huomasin, että hidastit vauhtia – miksi?”
  - ”Miten voisimme huomioida ystäväsi idean?”
- Tahdin ja rytmin mukauttaminen – tunnistetaan tilanne, jossa hidastaminen kutsuu syvempään osallistumiseen.
- Relationaalisten vihjeiden tunnistaminen – kuka epäröi, kuka johtaa, kuka tarvitsee tukea?
- Annetaan materiaalille mahdollisuus puhua – annetaan lasten tutustua esineiden mahdollisuuksiin ennen selitysten tarjoamista.

Nämä toimet auttavat lapsia huomaamaan, että heidän osallistumisensa muokkaa yhteisöä ja yhteiseloä.

AECED-osatutkimus 2: Kroatia – Varhaiskasvatus

Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataju kehittyy lasten kehollisen, relationaalisen ja mielikuvituksen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

Tarinankerronnan aikana lapsi napauttaa toistuvasti pientä rumpua, ensin varovasti ja sitten itsevarmemmin. Sen sijaan että kasvattaja ohjaisi lasta kuuntelemaan, hän huomaa rytmin ja sanoo: ”Kuulostaa siltä, että rumpusi haluaa kertoa jotain tarinalle”. Lapset ottavat rytmin mukaan tarinaan hahmon sydämenlyönteinä. Kasvattajan responsiivinen toiminta muuttaa hetkeä: lapsen eleestä tulee osa yhteistä kerrontaa, ja ryhmän tarina muuttuu.

RESPONSIIVISTA PEDAGOGIIKKA TUKEVAT OLOSUHTEET

Responsiivinen pedagogiikka edellyttää ympäristöä, joka tukee sekä lapsia että demokratiakasvattajia. Tällaisia olosuhteita ovat:

- Emotionaalinen turvallisuus – Lapset uskaltavat ilmaista ajatuksiaan; demokratiakasvattajat uskaltavat mukauttaa suunnitelmiaan tilanteen mukaan.
- Riittävästi aikaa ja joustava tahti – merkitykset ja suhteet kehittyvät hitaasti; responsiivisuutta ei voi hoputtaa.
- Tutut rutiinit, joissa vaihtelu on mahdollista – johdonmukaisuus luo turvallisuutta ja joustavuus mahdollistaa ryhmän tarpeisiin vastaamisen.
- Mahdollisuudet monimuotoiseen ilmaisuun – materiaalit, liike, piirtäminen, ääni ja draamaleikit houkuttelevat monipuoliseen osallistumiseen.
- Demokratiakasvattajien jaettu vastuu – ammatillinen vuoropuhelu auttaa kasvattajia tulkitsemaan lasten vihjeitä yhdessä.

Nämä olosuhteet heijastavat AECED-hankkeessa tehtyjä havaintoja: responsiivisuus kukoistaa, kun demokratiakasvattajat tuntevat olonsa turvalliseksi, saavat tukea ja heillä on mahdollisuus mukauttaa toimintaansa ryhmän tarpeiden mukaisesti.

MITEN RESPONSIIVINEN PEDAGOGIIKKA KASVATTA DEMOKRATIATAJUA

Responsiivinen pedagogiikka vahvistaa demokratiatajua auttamalla lapsia:

- tuntemaan olonsa nähdyksi ja arvostetuksi,
- tunnistamaan toimintansa vaikutukset,
- mukautumaan toisten tarpeisiin,
- luomaan yhdessä yhteisiä merkityksiä,
- osallistumaan emotionaalisesti ja mielikuvituksellisesti,
- osallistumaan ryhmän päätöksentekoon,
- kehittämään itseluottamusta ja relationaalista vastuullisuutta.

Näin responsiivisuudesta tulee demokraattinen käytäntö, tapa elää yhdessä eettisesti ja toiset huomioiden.

7. HYVÄKSYVÄ KATSE

Hyväksyvä katse on demokratiaa edistävän esteettisen ja kehollisen oppimisen (AELD) peruslähtökohta. Se kuvaa avoimuudelle, uteliaisuudelle ja kunnioitukselle perustuvaa tapaa nähdä lapset ja olla lasten kanssa. Sen sijaan, että lasten toimia arvioitaisiin tai luokiteltaisiin, hyväksyvä katse kannustaa kasvattajia osallistumaan demokratiaan ottamalla vastaan sen, mitä lapset ilmaisevat, suhtautumalla vakavasti heidän osallistumiseensa ja antamalla merkityksien syntyä keskinäisen huomion kautta.

Hyväksyvä katse edistää demokratiaa, koska se vahvistaa jokaisen lapsen luontaista arvokkuutta ja toimijuutta. Se luo ilmapiirin, jossa lapset tuntevat, että heidät nähdään, he saavat tunnustusta ja heihin luotetaan. Kun demokratiakasvattajat kohtaavat lapset hyväksyvällä katseella, he kertovat:

- ”Läsnäolollasi on väliä.”
- ”Osallistumisesi on merkityksellistä.”
- ”Sinä kuulut tänne.”
- ”Voimme ymmärtää tämän yhdessä.”

Tämä lähtökohta tukee demokratiatajun kehittymistä.

MIKÄ ON HYVÄKSYVÄ KATSE

Hyväksyvään katseeseen liittyy:

- Avoimuus – lasten sanallisten, sanattomien, emotionaalisten ja eleellisten ilmaisujen hyväksyminen ilman ennalta määrättyjä odotuksia.
- Uteliaisuus – lasten luomien merkitysten, aikomusten, tunteiden ja rytmien ihmettely arvostelematta tai tekemättä nopeita, lasten mahdollisuuksia kaventavia arvioita ("hyvä", "väärä", "sopimaton")
- Vuorovaikutussuhteissa muotoutuva läsnäolo – ystävällinen, sensitiivinen ja ei-tunkeileva huomio.
- Hitaus ja kärsivällisyys – annetaan lapsille aikaa ilmaista itseään ja luotetaan siihen, että asioiden merkitykset voivat avautua vähitellen.

Hyväksyvä katse ei ole passiivista; se on aktiivista eettistä osallistumista. Se tunnustaa jokaisen lapsen eletyn kokemuksen arvon ja tukee yhteistä merkityksen rakentamista.

DEMOKRATIAKASVATTAJAN HYVÄKSYVÄ KATSE SUHTEESSA ITSEEN JA TOISIIN

Hyväksyvä katse ei kohdistu vain ulospäin, ryhmän lapseen, vaan se kääntyy myös sisäänpäin. Kasvattajat harjoittelevat hyväksymään omat keholliset reaktionsa – epävarmuuden hetket, tunnevaihtelut tai intuitiiviset reaktiot – oppimiskokemuksen merkityksellisinä osina. Kun kasvattaja kohtaa itseänsä hyväksyvällä katseella, hän vahvistaa omaa kykyään pysyä avoimena, uteliaana ja maadoittuneena. Tämä itseen suuntautuva hyväksyntä tukee yhdessä oppimisen lähtökohtaa, jolloin kasvattajat voivat analysoida omia reaktioitaan niitä tuomitsematta sekä mukauttaa osallistumistaan niiden mukaan. Kun lapset näkevät, että aikuiset suhtautuvat lempeästi omaan ilmaisuunsa, he oppivat, että hyväksyvän katseen voi kohdistaa myös itseensä ja ikätovereihinsa. Näin syntyy keskinäisen vuorovaikutuksen eettinen perusta..

MIKSI HYVÄKSYVÄ KATSE ON TÄRKEÄÄ DEMOKRATIAN KANNALTA

Demokratia riippuu kyvystä nähdä ja tulla nähdyksi, tunnustaa toisten inhimillisyys ja ottaa huomioon heidän näkökulmansa, tunteensa ja tarpeensa. Hyväksyvä katse tukee tätä kykyä pienestä pitäen.

Hyväksyvän katseen kautta lapset oppivat, että:

- heidän äänellään ja eleillään on arvoa,
- eroavaisuuksia arvostetaan,
- muiden näkökulmilla on merkitystä,
- oppijoiden huomioiminen perustuu suhteisiin, se ei ole ehdollista,
- he voivat osallistua ilman arvostelun pelkoa,
- läsnäolo, kuunteleminen ja empatia kuuluvat demokratiaan.

AELDissä hyväksyvä katse luo emotionaalisen ja suhteisiin pohjautuvan perustan, jossa demokratiataju voi kehittyä.

MITEN DEMOKRATIAKASVATTAJAT HARJOITTAVAT HYVÄKSYVÄÄ KATSETTA

Demokratiakasvattajat ilmentävät hyväksyvää katsetta:

- Tarkkaavaisella kuuntelulla – tauko ennen reagointia, jotta lapsen eleen ehtii sisäistää.
- Lempeällä katsekontaktilla tai pehmeällä katseella, joka ei ole tungetteleva tai vaativa vaan avoin ja vastaanottava.
- Nimeämällä havainnot ilman arviointia:
  - ”Näen, että kätesi liikkuvat nopeasti.”
  - ”Näyttää siltä, että ajattelet jotain.”
  - ”Huomaan, että pysyttelet ystäväsi lähellä.”
- Validoimalla lasten tapoja ilmaista merkitystä – eleet, liike, hiljaisuus, piirtäminen ja ääni ovat kaikki hyväksytyjä osallistumisen tapoja.
- Antamalla tilaa epäröinnille – epäröinti on merkityksellistä, ei vastarinnan tai välinpitämättömyyden merkki.
- Peilaamalla ohjaamatta kuitenkin tilannetta – lapsen toiminnan tai äänensävyn toistaminen osoittaa sen tunnistamista.

Nämä käytännöt auttavat lapsia tuntemaan turvallisuutta, arvostusta ja yhteyttä.

AECED-osatutkimus 14/15: Portugali – Varhaiskasvatus ja perusopetus.

Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataju kehittyy lasten kehollisen, relationaalisen ja mielikuvituksellisen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

Savitöitä tehtäessä lapsi painaa sormensa toistuvasti saveen ilman, että muovaisi savesta tunnistettavia muotoja. Kasvattaja ei ehdota lasta tekemään savesta jotain, vaan polvistuu lapsen viereen ja heijastelee lempeästi lapsen rytmiä pöytää vasten omilla sormillaan. Lapsi katsoo ylös, hymyilee ja jatkaa. Toinen lapsi tulee mukaan rytmiin. Kasvattaja sanoo hiljaa: ”Sinun rytmisi yhdisti meidät”.

Tämä hetki havainnollista, kuinka hyväksyvä katse:

- tunnistaa lapsen ilmaisun merkityksellisyyden,
- kannustaa yhteyden muodostamiseen,
- tukee jaettua toimijuutta,
- kasvattaa demokratiatajua vuorovaikutuksen kautta.

HYVÄKSYVÄÄ KATSETTA TUKEVAT OLOSUHTEET

Hyväksyvä katse kukoistaa, kun ympäristö tukee:

- Emotionaalista turvallisuutta – lapset ja demokratiakasvattajat uskaltavat ilmaista tunteitaan ilman arvostelun pelkoa.
- Suorituspaineen vähentämistä – oppiminen ei ole sidottu välittömiin tuloksiin tai oikeisiin vastauksiin.
- Hitaampia rytmejä ja joustavaa tahtia – aikaa annetaan merkitysten syntymiselle.
- Luottamusta ja suhteisiin perustuvaa lämpöä – demokratiakasvattajat tuntevat, että heidän omaa haavoittuvaisuuttaan tuetaan.
- Monimuotoista osallistumista – lapset voivat osallistua liikkeen, äänen, materiaalien, eleiden tai hiljaisuuden kautta.

Nämä olosuhteet heijastavat havaintoja oppitunneilta ja ryhmistä, joissa testattiin näiden materiaalien varhaisia versioita, sekä kasvattajien ja koulutusopettajien kanssa käydyistä kansallisista vuoropuheluista saatuja tietoja.

MITEN HYVÄKSYVÄ KATSE TUKEE DEMOKRATIATAJUA

Kun demokratiakasvattajat harjoittavat hyväksyvä katsetta, lapset oppivat:

- ottamaan toiset huomioon ja kunnioittamaan heitä,
- tunnistamaan oman vaikutuksensa eri tilanteisiin,
- kokemaan itsensä ryhmän arvostettuina jäseninä,
- ilmaisemaan tunteitaan rohkeasti,
- neuvotelemaan asioiden merkityksistä yhteistyössä muiden kanssa,
- aistimaan ihmissuhteisiin liittyvää eettisyyttä.

Hyväksyvä katse on siis demokraattinen ele – se on vuorovaikutteinen näkemisen ja nähdyksi tulemisen tapa, joka luo pohjan osallistumiselle, empatialle, vuoropuhelulle ja rinnakkaiselolle.

MIKÄ ON AELD-YMPÄRISTÖ

AELD-ympäristö:

- Toivottaa tervetulleeksi useita ilmaisukieliä – tilat, materiaalit ja rutiinit antavat lapsille mahdollisuuden kommunikoida eleillä, liikkeellä, äänellä, piirtämisellä, mallintamisella, tarinankerronnalla ja hiljaisuudella.
- Tukee relationaalista hyvinvointia – tilajärjestelyt edistävät yhteyttä, turvallisuutta ja lasten mahdollisuuksia nähdä ja tulla nähdyksi.
- Kannustaa tutkimiseen ja yhteiseen toimijuuteen – lapset voivat vaikuttaa siihen, miten materiaaleja käytetään, miten toiminta etenee ja miten yhteiset projektit muotoutuvat.
- On sensorisesti ja esteettisesti monipuolinen – tekstuurit, värit, äänet ja materiaalit kannustavat uteliaisuutta ja merkitysten rakentamista.
- Mahdollistaa joustavan tahdin ja suunnan – aika ja tila mukautuvat syntyviin ideoihin ja lasten rytmeihin.
- Vähentää painetta suoriutua ”oikein” – lapset voivat vapaasti ilmaista itseään ilman pelkoa siitä, että heitä arvioidaan sen perusteella, ovatko he reagoineet oikein.

AELD-ympäristöä suunniteltaessa luodaan olosuhteet, joissa demokratiataju voi juurtua ja kasvaa kasvattajiin ja lapsiin arkeen kietoutuvan yhteenkuuluvuuden, osallistumisen ja yhdessä luomisen kokemusten kautta.

MILLAISET OLOSUHTEET KANNAETTELVAT AELD-YMPÄRISTÖJÄ

AELD-ympäristöissä on kyse pikemminkin olosuhteiden laadusta kuin kiinteistä toimintatavoista. AECED-hankkeessa tehtyjen havaintojen pohjalta, seuraavat seikat tukevat toimivia AELD-ympäristöjä:

A. Osallistuminen ja toimijuus – Lasten on saatava valita, miten he haluavat tulla mukaan toimintaan, muovata materiaaleja ja vaikuttaa yhteisiin prosesseihin.

B. Monimuotoiset materiaalit – Erilaiset materiaalit kutsuvat lapsia toimintaan: pinoaminen, taivuttaminen, rullaaminen, jäljentäminen, tasapainottelu, muokkaaminen, kuvaaminen, animointi ja niin edelleen. Monimuotoiset materiaalit kannustavat erilaisiin osallistumisen tapoihin. Tämä tukee tasa-arvoa ja osallisuutta: lapset, joilla on erilaisia viestintätyyliä, löytävät mielekkäitä tapoja osallistua.

C. Relationaalinen hyvinvointi – Oppimistilojen suunnittelu muokkaa sitä, miten lapset ovat vuorovaikutuksessa. Pienryhmille suunnitellut pöydät tai lattia-alueet, selkeät mutta joustavat alueet (esim. matot, matalat hyllyt) sekä tilat, joissa kaikki näkevät toisensa, tukevat yhteyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Viihtyisät kahden tai kolmen lapsen nurkkaukset ja selkeät väylät huoneessa liikkumiseen auttavat lapsia säätelemään itseään ja sopeutumaan toistensa läsnäoloon.

D. Mielikuvitus ja erilaiset näkökulmat – Esineet, kuvat, varjot, valo, ääni ja luonnonmateriaalit kannustavat lapsia näkemään maailman eri näkökulmista ja luomaan yhteisiä tarinoita tai projekteja.

E. Ajallinen joustavuus – Demokratia vaatii aikaa. Hidas pedagogiikka, avoin kutsu osallistua ja aiempiin tehtäviin palaaminen auttavat lapsia syventämään perehtymistään ja ryhmään virittäytymistä.

F. Hyväksyvä ilmapiiri – Tunneilmasto viestii, että kaikenlainen osallistuminen on tervetullutta. Tämä käsittää myös sen, miten materiaalit esitellään, miten jännitteitä käsitellään ja miten demokratiakasvattajat mallintavat uteliaisuutta arvostelun sijaan.

OSALLISTUMISTA TUKEVIEN OPPIMISTILOJEN SUUNNITTELU

Oppimistilat voivat aktiivisesti tukea demokraattista osallistumista, kun:

- **Materiaalit ovat helposti saatavilla** – lapset ylettyvät esineisiin itse ja voivat itsenäisesti valita, yhdistellä ja palauttaa niitä.
- **Käytössä on yhteisiä pintoja** – suuret pöydät, lattiatila tai ulkoalueet tukevat yhteistoiminnallista merkitysten luomista.
- **Rajat ovat joustavia** – lapset voivat siirtyä toimintaan ja siitä pois ilman häiriöitä tai rangaistuksia.
- **Tarjolla on paikkoja hiljaiseen olemiseen** – nurkkauksia, tyynyjä tai hiljaisia paikkoja, joihin lapset voivat vetäytyä tarkkailemaan.
- **Tilat ovat muokattavia** – kalusteet, materiaalit ja yhdistelmät mukautuvat joustavasti lasten aikomuksiin.
- **Häly (visuaalinen ja auditiivinen) on minimoitu** – rauhallisessa tilassa pienet eleet ja emotionaaliset vivahteet on helpompi havaita.

Nämä suunnitteluvalinnat auttavat lapsia kokemaan luokkahuoneen tilana, jota he voivat käyttämisen lisäksi myös muokata.

IKÄTASON MUKAINEN SUUNNITTELU (3–10-VUOTIAAT)

Perusperiaatteet eivät muutu, mutta ympäristöt mukautuvat lasten eri kehitysvaiheiden tarpeisiin:

3–5-vuotiaat:

- joustavat rajat, sensorisesti monipuoliset materiaalit
- suuret tilat liikkumiseen
- alueet rinnakkain leikkimistä ja vähitellen mukaan tulemistä varten
- rekvisiittaa mielikuvituksellisiin muodonmuutoksiin

6–7-vuotiaat:

- erilaisia materiaaleja rakentamiseen ja tarinankerrontaan
- isoja pintoja yhteistyötä varten
- tiloja, jotka mahdollistavat sekä ryhmässä että yksilöllisesti tapahtuvan tutkimisen

8–10-vuotiaat:

- tilaa laajemmille projektitoille
- materiaalit, jotka tukevat eri näkökulmien ottamista ja neuvottelua
- välineitä ja pintoja yhteiseen suunnitteluun, kartoittamiseen tai ideoiden dokumentointiin

KASVATTAJAN ASEMOITUMINEN AELD-YMPÄRISTÖISSÄ

Ympäristöt muokkaavat myös demokratiakasvattajien sijoittumista ja osallistumista - kuvainnoillisesti ja konkreettisesti.

Responsiivinen asemoituminen ympäristöön voi tarkoittaa:

- lasten tasolle istumista tai polvistumista,
- hidasta etenemistä,
- tarkkailua ennen puuttumista,
- turvallisuuden tukemista olemalla lähellä, ilman hallintaa,
- sitä, että lapset voivat lähestyä kasvattajaa, kun he ovat valmiita,
- epäröivien lasten mukaan ottamista pienin elein.

Nämä valinnat mallintavat demokratiaa edistävää huomiointia ja huolenpitoa.

Lapsiryhmä alkaa järjestellä irtomateriaaleja lattialla. Yksi lapsi epäröi joukon reunamilla. Koska materiaaleja levitetään suurelle alueelle ja väliin jätetään avoimia reittejä, epäröivä lapsi voi tulla mukaan vähitellen. Kasvattaja peilaa varovasti lapsen tahtia ja ojentaa materiaalin palasta lasta painostamatta. Pian lapsi luo uuden kuvion, jonka ryhmä ottaa mukaan kokonaisuuteen. Ympäristön tukema toimijuus, osallisuus ja relationaalinen tietoisuus ovat demokratiatajunnan keskeisiä piirteitä.

AECED-osatutkimus 1: Kroatia – Varhaiskasvatus ja perusopetus.

Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiatajua kehittää lasten kehollisen, suhteissa muotoutuvan ja mielikuvituksellisen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

KASVATTAJIEN TURVALLISUUDEN JA RESPONSIIVISUUDEN HUOMIOIVA SUUNNITTELU

AELD-ympäristöt tukevat kasvattajia ja lapsia demokratian edistämässä. AECED-hankkeen tutkimus osoittaa, että demokratiakasvattajat toteuttavat responsiivisuutta ja hyväksyvää katsetta rohkeammin, jos:

- oppimistilat vähentävät käyttäytymiseen liittyvää stressiä,
- tahti saa hidastua,
- kasvattajalla on mahdollisuus yhteistyöhön toisen aikuisen kanssa,
- ympäristön rutiinit tukevat siirtymiä,
- materiaalit kannustavat yhdessä tutkimiseen, eivät kilpailuun.

Paineita vähentävän ympäristön luominen auttaa demokratiakasvattajia ottamaan riskejä ja mallintamaan demokraattista avoimuutta.

9. DEMOKRATIAN KEHKEYTYMINEN ARJEN KÄYTÄNNÖISSÄ

Arjen käytännöt ovat mikrohetkiä ja toistuvia rutiineja, joissa lapset kokevat demokratian osana elämää. Nämä käytännöt eivät vaadi erityisiä hankkeita tai monimutkaisia toimenpiteitä. Niitä eletään liikkeen, rytmin, eleiden, mielikuvituksen, vuoropuhelun ja yhteistyön kautta.

AELD auttaa demokratiakasvattajia huomaamaan nämä hetket, tunnistamaan niiden demokraattisen potentiaalin ja vaalimaan olosuhteita, joissa demokratiataju voi kehittyä. Demokraattiset arvot ja periaatteet näkyvät, ne tunnetaan ja niitä jaetaan arjen käytännöissä.

Seuraavat luokat kuvastavat AECED-hankkeessa kerättyjä havaintoja arjen oppimis-, opetus- ja kasvatuskäytännöistä, joissa demokratia kehkeytyy.

YHTEISTEN MERKITYSTEN LUOMINEN

Lapset luovat merkityksiä yhdessä leikin, keskustelun, piirtämisen, liikkeen ja materiaalien tutkimisen kautta. Yhteisten merkitysten luominen ruokkii demokratiaa, koska se vaatii kuuntelemista, neuvottelemista, sopeutumista ja useiden näkökulmien tunnistamista.

Yhteisten merkitysten luominen voi näyttää käytännössä tältä:

- lapset rakentavat tarinoita tai esityksiä yhdessä,
- merkitykset kehittyvät, kun lapset reagoivat toistensa ajatuksiin,
- syntyvistä tulkinnoista neuvotellaan materiaalien avulla,
- demokratiakasvattajat tukevat prosessia lopputulosta määrittelemättä.
- bērni kopīgi veido stāstus vai citus radošus risinājums;

EMOTIONAALINEN JA SUHTEISSA MUOTOUTUVA TIETOISUUS

Demokratiataju kasvaa, kun lapset osaavat tunnistaa omat tunteensa, tunnistaa toisten tunteet ja osallistua ryhmän ilmapiiriin, jossa tunteita kunnioitetaan, ei korjata.

Miltä tämä voi näyttää käytännössä:

- lapset nimeävät tai osoittavat tunteita monimuotoisesti,
- demokratiakasvattajat validoivat tunteet ja auttavat ottamaan ne osaksi ryhmän prosessia,
- tunnesävyt (innostus, jännitys, epärointi) muokkaavat yhteistä ymmärrystä,
- konflikteihin suhtaudutaan mahdollisuutena korjata ja oppia.

Lapsi turhautuu rakennusleikin aikana ja työntää materiaalit syrjään. Kasvattaja ei keskeytä toimintaa vaan polvistuu ja sanoo hiljaa: ”Näen, että jokin tuntui vaikealta.” Toinen lapsi lisää: ”Kokeillaan yhdessä”. Ryhmä hidastaa vauhtiaan, säätää rytmiään ja jatkaa. Tunteiden ilmaisusta tulee osa yhteistä työtä sen sijaan, että se olisi nähty häiriönä..

AECED-osatutkimus 2: Kroatia – Perusopetus.

Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataju kehittyy lasten kehollisen, suhteissa muotoutuvan ja mielikuvituksellisen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

MONIMUOTOINEN OSALLISTUMINEN

Lapset osallistuvat demokraattisesti monilla ilmaisukeinoilla: eleillä, liikkeellä, piirtämällä, rytmeillä, äänellä, katseella ja hiljaisuudella. Näiden tilojen tunnistaminen on keskeistä tasa-arvon ja osallisuuden kannalta.

Miltä monimuotoinen osallistuminen voi näyttää käytännössä:

- lapset ilmaisevat ideoita sanattomasti,
- demokratiakasvattajat näkevät eleet, kuviot ja rytmit merkityksellisenä osallistumisena,
- materiaalit kannustavat osallistumaan monin eri tavoin,
- toiminnot mahdollistavat erilaisia tempoja, intensiteettejä ja ilmaisumuotoja.

TOIMIJUUS JA VASTUU

Lapset kokevat toimijuutta silloin, kun heidän toimillaan on merkitystä, ja vastuuta silloin, kun he pohtivat oman toimintansa vaikutusta toisiin ihmisiin ja yhteiseen toimintaan.

Miltä toimijuus ja vastuu voi näyttää käytännössä:

- lapset järjestävät materiaaleja, määrittelevät rooleja tai ehdottavat muutoksia,
- pienet päätökset joihin lapset osallistetaan (sijoittelu, tahti, ryhmäjako) vaikuttavat toimintaan,
- demokratiakasvattajat seuraavat lasten aloitteita ja tukevat yhteistä toimijuutta,
- vastuu koetaan, sitä ei osoiteta.

Roolileikkitalanteessa lapset päättävät vuorotella, kuka saa pitää ”karttaa”, jotta jokainen saa johtaa ryhmää vuorollaan. Kasvattaja nimeää demokraattisen toiminnan: ”Jaoitte johtajuutta, jotta kaikki saavat auttaa matkalla.” Lapset kokevat johtajuuden jaettuna, eivät omistettuna.

AECED-osatutkimus 2: Kroatia – Perusopetus.

Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataju kehittyi lasten kehollisen, relationaalisen ja mielikuvituksellisen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

Tämä kuva havainnollistaa useita ilmaisutapoja, joilla lapset voivat osallistua demokraattiseen oppimiseen, mukaan lukien piirtäminen, eleet, hiljaisuus, ääni, rytmi, liike, havainnointi ja tarinankerronta. Lapset voivat osallistua monin tavoin, mukaan lukien piirtäminen, eleet, hiljaisuus, ääni, rytmi, havainnointi, liike ja tarinankerronta.

MIELIKUVITUS JA NÄKÖKULMIEN VAIHTAMINEN

Mielikuvituksen avulla lapset voivat astua symbolisiin maailmoihin, tutkia erilaisia näkökulmia ja luoda vaihtoehtoisia mahdollisuuksia. Tämä edistää empatiaa ja joustavaa ajattelua, jotka ovat keskeisiä demokratiaa edistäviä asenteita.

Miltä mielikuvitus, näkökulmien vaihtaminen ja toisen asemaan asettuminen voi näyttää käytännössä:

- lapset kuvittelevat esineitä, rooleja tai tilanteita uusista näkökulmista,
- draamallinen, kerronnallinen tai visuaalinen leikki avaa mahdollisuuksia useille näkökulmille,
- demokratiakasvattajat tukevat näkökulman vaihtamista lempeillä kysymyksillä.

Lapsi lukee kuvakirjaa ja sanoo: ”Ehkä puu on surullinen, koska kukaan ei istu sen alla”. Kasvattaja vastaa: ”Mikä voisi piristää sitä?” Lapset kuvittelevat ratkaisuja yhdessä. Näkökulman ottaminen syntyy mielikuvituksellisen eläytymisen kautta.

AECED-osatutkimus 14/15: Portugali – Varhaiskasvatus ja perusopetus.
Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataju kehittyy lasten kehollisen, relationaalisen ja mielikuvituksellisen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

AIKA, RYTHMI JA PALUU JO OPITTUUN

Demokraattinen osallistuminen vaatii aikaa aistimiseen, havainnointiin, kuvittelemiseen, neuvottelemiseen ja korjaamiseen. Kun demokratiakasvattajat hidastavat tahtia, lapset voivat siirtyä yhteiseen rytmiin, joka tukee syvempää osallistumista.

Miltä tämä voi näyttää käytännössä:

- työn pariin palataan seuraavina päivinä tai viikkoina,
- hitaammat siirtymät tukevat ryhmän synkronoitumista,
- tauot antavat tilaa pohdintaan tai tunteiden integrointiin.

Lapset aloittavat yhteisen veistoksen, mutta jättävät työn kesken, koska he eivät ole varmoja jatkosta. Kasvattaja ehdottaa, että työhön palataan huomenna. Kun veistoksen pariin palataan, lapset löytävät uusia ideoita ja rytmejä. Ajan ottaminen mahdollistaa sen, että merkityksiä voidaan luoda demokraattisesti ja vähitellen.

AECED-osatutkimus 2: Kroatia – Perusopetus.
Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataju kehittyy lasten kehollisen, relationaalisen ja mielikuvituksellisen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

HYVÄKSYVÄN KATSEEN KÄYTÄNNÖT

Hyväksyvä katse tulee näkyväksi arjen rutiineissa ja vuorovaikutustilanteissa. Se luo emotionaalisen perustan demokraattiselle osallistumiselle.

Miltä hyväksyvä katse voi näyttää:

- kannustavat eleet, ilmeet ja hiljaisuudet,
- demokratiakasvattajat nimeävät lasten annin yhteiseen oppimiseen arvostelematta,
- lapset peilaavat toistensa puhetapaa tai käyttäytymistä kiinnostuneina.

Lapsi katselee hiljaa ikätovereitaan kauempaa. Kasvattaja siirtyy hieman lähemmäs ja sanoo hellästi: ”Huomioit kaiken”. Lapsi tulee hitaasti mukaan. Huomiointi, ei painostaminen, kannustaa osallistumaan.

AECED-osatutkimus 14/15: Portugali – Varhaiskasvatus ja perusopetus.

Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataju kehittyy lasten kehollisen, suhteissa muotoutuvan ja mielikuvituksen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

Demokratia juurtuu lasten kokemuksiin arjen käytännöissä. Yhteisten merkitysten luomisen, emotionaalisen virittäytymisen, monimuotoisen osallistumisen, toimijuuden, mielikuvituksen, tahdin ja hyväksyvän katseen avulla lapset oppivat ymmärtämään itseään yhteisen maailman tekijöinä. Nämä käytännöt muodostavat eletyn perustan demokratiatajulle.

Ajan myötä lapset voivat oppia katsomaan toisiaan hyväksyvästi: hyväksymään erilaisuuden, huomioimaan ikätovereidensa tunteet ja rytmit ja ottamaan yhteistä vastuuta turvallisen oppimisilmapiirin luomisesta.

10. DEMOKRATIAKASVATAJAN REFLEKTIO

Kasvattajien reflektiivinen sitoutuminen demokratiaan on aivan yhtä tärkeää kuin lasten osallistuminen. Demokratiakasvattajat muokkaavat luokkahuoneen vuorovaikutus- ja tunneilmapiiriä, tulkitsevat lasten ilmaisuja ja tekevät pedagogisia päätöksiä, jotka vaikuttavat siihen, miten demokratiaa eletään arjessa.

Tämä osio auttaa demokratiakasvattajia havaitsemaan, tulkitsemaan ja syventämään käytäntöjään yksilöllisen ja kollektiivisen reflektoinnin kautta, unohtamatta emotionaalista ja suhteisiin perustuvaa perustaa, jota demokratiatyössä tarvitaan.

Ammatillinen oppiminen ei ole tekninen prosessi vaan relationaalinen, kehollinen ja reflektiivinen matka, joka perustuu huolenpitoon, uteliaisuuteen ja yhteiseen tutkimiseen.

MIKSI KASVATTAJIEN REFLEKTOINTI ON TÄRKEÄÄ DEMOKRATIAN KANNALTA

Työtään reflektioivissa demokratiakasvattajissa näkyy:

- maltillisuus,
- avoimuus,
- vastuu,
- empatia,
- valmius mukautua,
- kyky nähdä useita näkökulmia.

Nämä ovat olennaisia demokraattisia valmiuksia, jotka lapset oppivat, kun näkevät niitä arjessaan.

Reflektointi auttaa demokratiakasvattajia luomaan oppimisympäristöjä, joissa demokratiatajua voi syntyä luonnollisesti, lempeästi ja aidosti.

REFLEKTOINTI DEMOKRAATTISENA KÄYTÄNTÖNÄ

Reflektoinnin avulla demokratiakasvattajat voivat tunnistaa, miten:

- heidän reaktionsa vaikuttavat lasten toimijuuteen ja kuulumiseen,
- tunne- ja suhdedynamiikka muokkaa oppimista; demokratiatajua syntyy pienten eleiden kautta,
- heidän omat oletuksensa, tunteensa ja tapansa vaikuttavat ryhmään,
- luokkahuoneen olosuhteet tukevat tai rajoittavat osallisuutta.

Reflektointi on demokraattista, koska se vaatii monimutkaisten kokonaisuuksien huomioimista, useiden näkökulmien kuuntelemista (myös lasten) ja epävarmuuden kohtaamista avoimesti.

Demokratiakasvattajat mallintavat demokratiatajua, silloin kun reflektoinnin tavoitteena ei ole arviointi vaan ymmärrys, kasvu ja välittävä reagointi.

REFLEKTOIVA ASENNOITUMINEN

Nämä asennoitumistavat auttavat demokratiakasvattajia tunnistamaan demokraattisen potentiaalin arjessaan.

- Uteliaisuutta, ei varmuutta: kysy ”Mitä tuo ele voi tarkoittaa?”, älä ”Mikä on oikea tulkinta?”
- Tunteisiin eläytyminen: lasten ja omien tunteiden näkeminen merkityksellisenä tietona.
- Relationaalisten mallien huomioiminen: huomataan, kuka tulee mukaan, kuka epäröi, kuka johtaa ja kuka vetäytyy.
- Tietoisuus tahdistusta: havainnoidaan, milloin hidastaminen avaa tilaa osallistumiselle.
- Epäröinnin lempeä kannattelu: nähdään epäröinti demokraattisena merkinä, ei epäonnistumisena.
- Oman vaikutusvallan tunnistaminen: sen ymmärtäminen, että kasvattajan läsnäolo, ääni ja liike muokkaavat oppimista.

Nämä asennoitumistavat edistävät refleksiivisyyttä, jota responsiivinen pedagogiikka edellyttää.

REFLEKTOINTITYÖKALUT

A. Arvojen ja periaatteiden reflektointi

- Miten olen tänään tukenut vapautta, tasa-arvoa ja responsiivisuutta?
- Missä lapset osoittivat vallan jakamista tai yhteistä toimijuutta?
- Miten muutosta tuottava vuoropuhelu syntyi?

B. Demokratiatajun reflektointi

- Milloin lapsi osoitti huolenpitoa, oikeudenmukaisuutta tai herkkyyttä muita kohtaan?
- Mitkä pienet eleet kertoivat kuulumisesta tai ulkopuolelle jäämisestä?
- Miten tunteet muokkasivat ryhmän osallistumista?

C. Responsiivisen pedagogiikan reflektointi

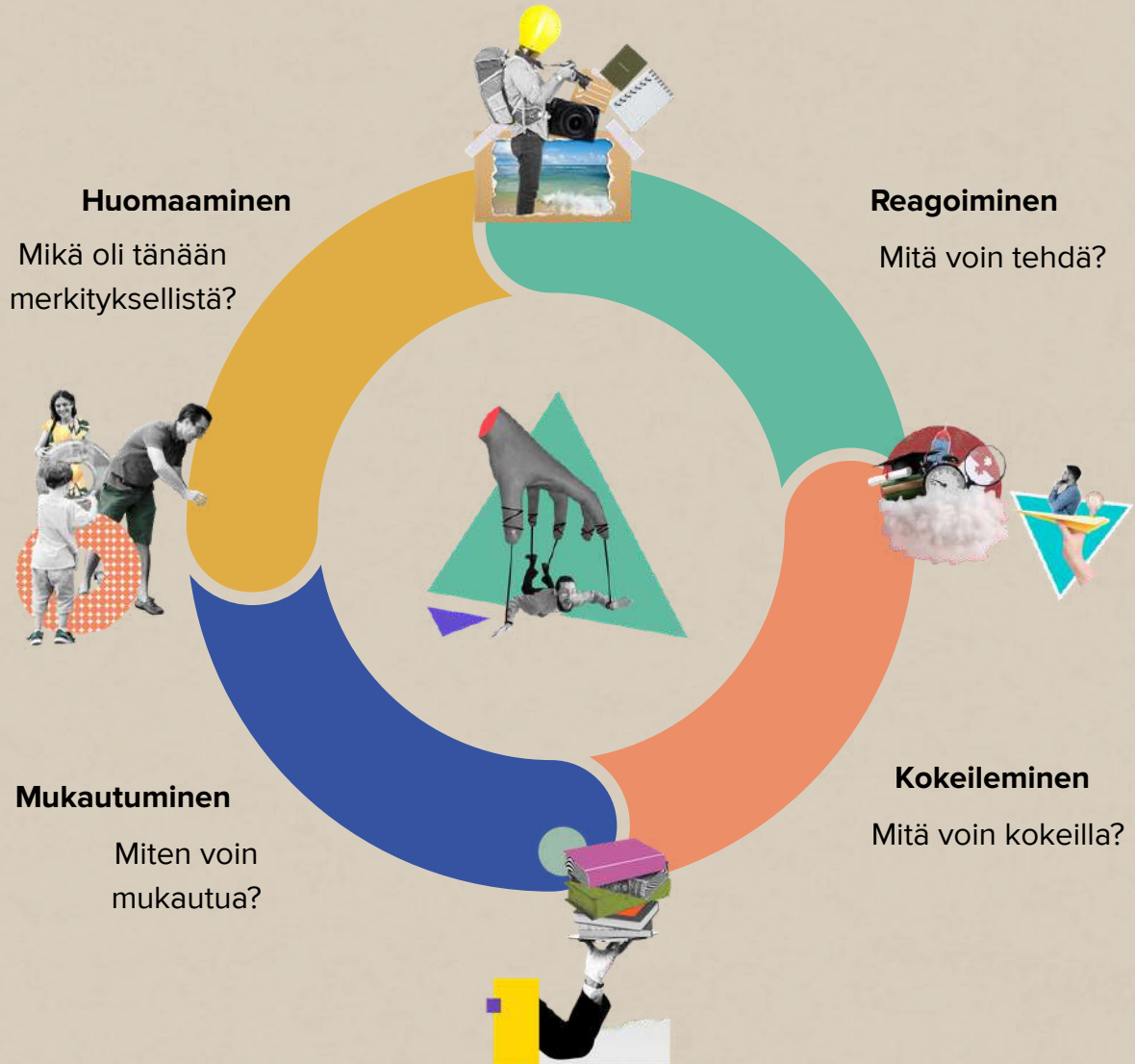
- Mitä lapsen vihjeitä huomasin tänään?
- Miten mukautin vauhtia tai materiaaleja vihjeiden perusteella?
- Milloin päätin pysähtyä, odottaa tai tulkita toisella tavalla?

D. Hyväksyvän katseen reflektointi

- Milloin harjoitin hyväksyntää arvioinnin sijaan?
- Miten kannustin sanattomaan osallistumiseen?
- Miten lapset reagoivat, kun tunnustin heidän osaamistaan?

Nämä apukysymykset auttavat demokratiakasvattajia tulemaan tietoisemmiksi arjen demokraattisesta potentiaalista.

KASVATTAJAN REFLEKTIOPROSESSI

Huomaaminen → Reagoiminen → Kokeileminen → Mukautuminen

Yksinkertainen reflektointiprosessi, joka tukee kasvattajien tietoisuutta demokraattisista käytännöistä. Prosessi kannustaa huomaamaan, reagoimaan, kokeilemaan uusia lähestymistapoja ja mukauttamaan käytäntöjä lapsilta saadun palautteen perusteella. .

KASVATTAJAN AMMATILLINEN OPPIMINEN YHTEISENÄ TUTKIMISENA

AELD kukoistaa yhteisöissä, joissa ammatillista oppimista ja osaamista jaetaan. AECED-hankkeen tutkimukseen osallistuneet demokratiakasvattajat korostivat toistuvasti, että demokraattinen käytäntö vaatii emotionaalista ja relationaalista tukea kollegoilta.

Yhteinen tutkiskelu antaa demokratiakasvattajille mahdollisuuden:

- jakaa epävarmuuksia ja haavoittuvaisuuksia ilman arvostelua,
- tulkita lasten ilmaisuja yhdessä,
- tunnistaa luokkahuoneesta toiseen toistuvia malleja,
- kehittää AELDille yhteistä kieltä,
- tuntee saavansa tukea demokraattisten käytäntöjen kokeilemiseen,
- normalisoida riskinotto ja pedagogiset innovaatiot.

AECED-osatutkimus 14/15: Portugali – Varhaiskasvatus ja perusopetus.
Käytännön esimerkki siitä, miten demokratiataju kehittyy lasten kehollisen, suhteissa muotoutuvan ja mielikuvituksellisen vuorovaikutuksen kautta luokkahuoneen arjessa.

Kaksi demokratiakasvattajaa katsoo lyhyttä videota, jossa lapset järjestelivät materiaaleja. Toinen huomaa lapsen huomaamattoman epäröinnin, toinen taas kahden lapsen välisen rytmikuvion. He keskustelevat siitä, miten he voisivat reagoida seuraavalla kerralla. Vuoropuhelun kautta he laajentavat toistensa näkemyksiä ja syventävät ymmärrystään.

KASVATTAJAN TURVALLISUUDEN JA AMMATILLISEN KASVUN OLOSUHTEET

Demokratiakasvattajat painottivat, että demokratiaa edistävä pedagogiikka vaatii turvallisuutta, aikaa ja luottamusta.

Ammatillista oppimista tuetaan kun:

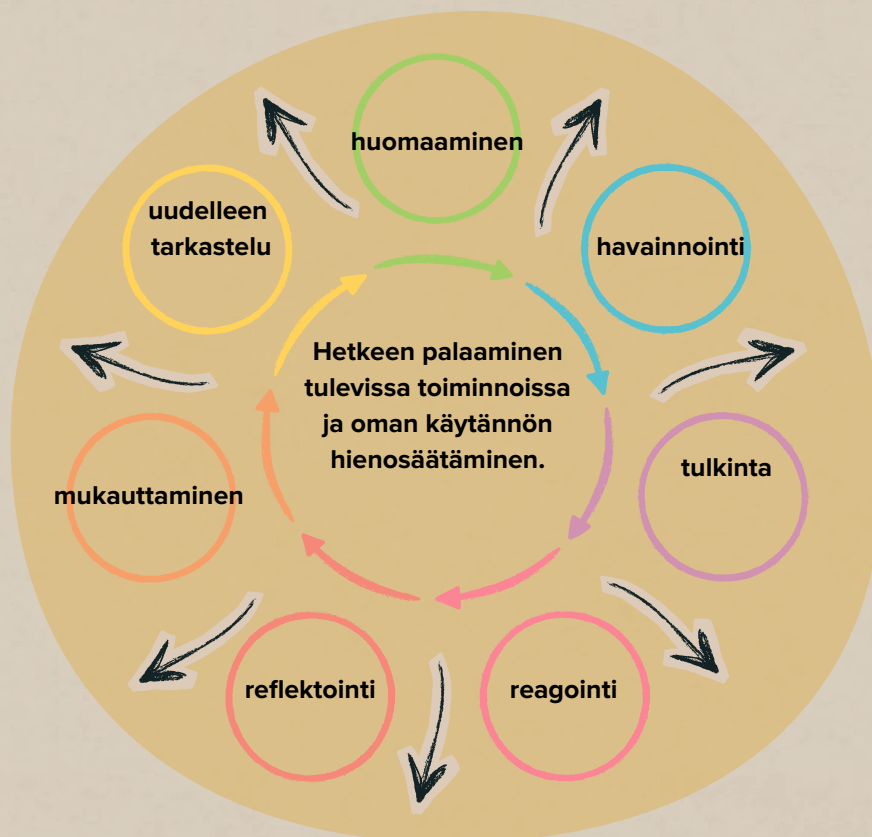
- Demokratiakasvattajilla on emotionaalisesti turvallinen olo – he voivat ilmaista epäilyksensä, ihmetyksensä tai epämukavuutensa ilman arvostelun pelkoa.
- Reflektoinnille on varattu aikaa – lyhyet, säännölliset reflektointitauot ovat tehokkaampia kuin satunnaiset pitkät istunnot.
- Koulutusyksikön johto arvostaa demokraattisia käytäntöjä – kannustava johtaminen antaa tilaa kokeiluille ja mahdollistaa rutiinien muokkaamisen.

- Yhteistyökulttuuriin kannustetaan – yhdessä reflektointi auttaa kasvattajia näkemään omia näkökulmiaan pidemmälle ja edistää demokratiaa.
- Kokeileminen normalisoidaan – käytäntöjen kokeilu, uudelleentarkastelu ja hiominen ovat AELDin avaintekijöitä.

Nämä olosuhteet luovat demokraattisen maaperän, jossa demokratiakasvattajat voivat kasvaa lasten rinnalla.

AMMATILLISEN OPPIMISEN PROSESSIT

Demokratiakasvattajat syventävät käytäntöjään kehämäisesti vaiheita toistaen:

Huomaaminen → Havainnointi → Tulkinta → Reagointi → Reflektointi → Mukauttamien → Uudelleentarkastelu.

AELDin ammatillista oppimista kuvaava prosessikaavio. Se osoittaa, miten demokratiakasvattajat sitoutuvat jatkuvaan havainnointi-, tulkinta-, reagointi-, reflektointi-, mukauttamis- ja uudelleenkatseluprosessiin, joka heijastaa huomioinnin, vuoropuhelun ja jatkuvan oppimisen demokraattisia prosesseja.

11. YHTEENVETO:

LAPSUUDEN DEMOKRAATTINEN ARKI ESTEETTISENÄ JA KEHOLLISENA KÄYTÄNTÖNÄ

AELD kannustaa demokratiakasvattajia näkemään luokkahuoneen arjen tilana, jossa demokratiaa voidaan elää, tuntea ja harjoittaa lapsen koulutien alusta asti. Demokratia ei synny vain muodollisten sääntöjen tai abstraktien ideoiden kautta; se kasvaa pienissä, relationaalisissa ja kehollisissa kohtaamisissa, jotka muokkaavat sitä miten lapset muodostavat yhteyksiä toisiinsa ja maailmaan.

Tässä oppaassa on tutkittu sitä, miten demokraattiset arvot, periaatteet, demokratiataju, responsiivinen pedagogiikka ja hyväksyvä katse muovautuvat varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Oppaassa on kuvattu, miten yksinkertaiset rutiinit, materiaalien tutkiminen, yhteiset tarinat, kollektiiviset rytmit ja epäröinnin tai korjaamisen hetket tarjoavat lapsille mahdollisuuden kokea yhteenkuuluvuutta, oikeudenmukaisuutta, vastuuta ja huolenpitoa.

AELD ei ole ylimääräinen opetussuunnitelma tai sarja suoritettavia tehtäviä. Se on tapa nähdä lapset, olla heidän kanssaan ja reagoida heihin tavalla, joka kunnioittaa heidän toimijuuttaan ja tukee heidän osallistumistaan yhteiseen maailmaan. AELDin perustana ovat tarkkaavaisuus, relationaalinen lämpö ja usko siihen, että jokainen pienikin ele tai osallistuminen voi muuttaa ryhmän oppimista ja yhteiseloa.

Kasvattajille AELDin harjoittaminen merkitsee refleктоivan ja relationaalisen asenteen omaksumista. Se vaatii uteliaisuutta, kärsivällisyyttä, herkkyyttä ja rohkeutta aitoon kuuntelemiseen. AELD kannustaa demokratiakasvattajia hidastamaan vauhtia, huomaamaan lasten ilmaiset, seuraamaan syntyviä ideoita ja luomaan merkityksiä yhdessä ryhmän kanssa. Tällainen työtapa on yhteydessä kasvattajan haavoittuvuuteen, mutta juuri avoimuus luo edellytykset demokratiaa edistävälle oppimiselle.

Kasvattamalla demokratiatajua esteettisillä ja kehollisilla kokemuksilla demokratiakasvattajat auttavat lapsia kehittämään demokraattisen elämän peruspilikoita: empatiaa, näkökulman ottamista, vastuun jakamista ja kykyä kuvitella ja rakentaa maailmoja yhdessä.

Tässä oppaassa kuvatuilla käytännöillä ei pyritä täydellisyyteen. Tavoitteena on läsnäolo ja lasten kohtaaminen tavalla, joka tunnistaa arkisiin kasvatushetkiin kietoutuvan demokraattisen potentiaalin. Jokainen ele, tarina, tauko, rytmi, erimielisyys tai luova yhteistyö auttaa lapsia näkemään, millaista on olla osa yhteisöä, joka arvostaa heidän ääntään ja tapaansa olla. AELD tarjoaa demokratiakasvattajille tavan vaalia näitä kokemuksia päämäärätietoisesti ja välittäen. Kun lapset tutkivat, luovat, tuntevat ja solmivat suhteita, heissä muotoutuu demokraattisia asenteita, jotka saattavat kulkea heidän mukanaan koko elämän ajan. Tämän työn myötä demokratia ei ole pelkkä tulevaisuuden ihanne tässä ja nyt -luokkahuoneen tai ryhmän jaetussa arjessa elettyä elämää.

TUKIMATERIAALIN KÄYTTÄMINEN

Tämän oppaan tukimateriaalista löytyy lisää ohjeita, materiaaleja, mallipohjia ja toimintakortteja. Voit hyödyntää niitä toiminnan suunnittelun, fasilitoinnin ja reflektoinnin tukena. Valitse ne työkalut, jotka resonoivat, puhuttelevat sinua, mukauta niitä tarpeen mukaan ja palaa niiden pariin, kun käytäntösi kehittyvät.

